

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXII-то ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

II РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 91

София, сбота, 25 май

1929 г.

101. заседание

Четвъртък, 23 май 1929 година.

(Открито отъ подпредседателя А. Христовъ въ 16 ч. и 10 м.)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни) Откривамъ заседанието.

Съ заседанието отсъствуватъ следните народни представители: Мито Аврамчовъ, Еминъ Тахировъ, Агушевъ, Хафузъ Садкъ Алиевъ, Никола Андреевъ, Драгомиръ Апостоловъ, Христо Баралиевъ, Рангелъ Барбанакъ, Илия Бояджийски, д-ръ Владимиръ Бурилковъ, Никола Бурмовъ, Тодоръ Г. Влайковъ, Вълчо Даскаловъ Вълчовъ, Хюсеинъ х. Галибовъ, Стойчо Георгиевъ, Георги Губидълниковъ, Георги Т. Данайловъ, Георги Данковъ, Владимиръ Димитровъ, Стефанъ Димитровъ, Момчо Дочевъ, д-ръ Никола Думановъ, д-ръ Цвѣтанъ Дяковъ, д-ръ Димо Желѣзовъ, Димитъръ Ивановъ II, Савчо Ивановъ, Василь Игнатовъ, Христо Илиевъ, Георги Казанаклиевъ, Иванъ Казанджиевъ, Христо Калайджиевъ, Левъ Кацковъ, Колю Кожаклиевъ, Тодоръ Кожухаровъ, Еню Колевъ, Иванъ Колевъ, Гето Кръстевъ, Несторъ Личевъ, Димитъръ Ловчиновъ, Александъръ Малиновъ, Кръстю Марковъ, Йосифъ Марулевъ, д-ръ Кънчо Милановъ, Милю Милевъ, Константинъ Муравиевъ, Никола Мушановъ, Радко П. Начевъ, Димитъръ Нейковъ, Иванъ х. Николовъ, Кирилъ Ноевъ, Малинъ Паневъ, Аврамъ Стояновъ Петровъ, Иванъ В. Петровъ, Алексъ Поповъ, Георги Пъчевъ, Александъръ Радоловъ, Николай Савовъ, Христо Силяновъ, Георги Симеоновъ, Кирилъ Славовъ, Никола Стамболиевъ, д-ръ Константинъ Сташинецъ, Христо Статевъ, Петъръ Стояновъ, Цено Табаковъ, Никола Костовъ Тахтаджи, Андрей Тодоровъ, Петъръ Тодоровъ, Ангелъ Узуновъ, Методи Храновъ, Кирко Цвѣтковъ Христовъ, Александъръ Цаневъ, Цвѣтко Цвѣтковъ, Петъръ Цуцумановъ, Маринъ Шиваровъ, Теню Янгѣзовъ и Иванъ п. Янчевъ)

Съобщавамъ на Събранието, че председателството е разрешило отпускъ на следните народни представители:

На г. Стойне Чакъркчийски — 2 дни;
На г. Величко Кознички — 1 день;
На г. Василь Драгановъ — 2 дни;
На г. Георги Чернооковъ — 3 дни;
На г. Гето Кръстевъ — 1 день и
На г. Кръстанъ Поповъ — 3 дни.

Следва да се разреши отпускъ отъ Събранието на следните народни представители:

На г. Методи Храновъ — 30 дни, по болестъ;
На г. Христо Горневъ — 1 день;
На г. х. Георги х. Петковъ — 1 день;
На г. Димитъръ Бъровъ — 6 дни;
На г. Йосифъ Марулевъ — 1 день и
На г. Ангелъ Узуновъ — 1 день.

Който сѣ съгласен да имъ се разреши исканиятъ отпускъ, моля, да вдигнатъ ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Постѣжало е питане отъ народния-представителъ г. Величко Кознички къмъ г. министъръ-председателя относително военното положение въ Кюстендилския и Петричкия

окръзи. Това питане ще се изпрати на г. министра, за да отговори.

Има думата г. министъръ-председателятъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! До 28 май продължихме сесията, обаче до тази дата не ще можемъ да свършимъ работата. Заради туй, моля зашето съгласие да продължимъ сесията до 15 юний, като се надѣвамъ, че дотогава ще успѣемъ да привършимъ, ако не всичко, то поне най-спешните законопроекти, които не търпятъ отлагане.

К. Пастуховъ (с. д.): Да я продължимъ до 25 юний. Инакъ хората ще ни се смѣятъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Стига до 15 юний.

К. Пастуховъ (с. д.): Другояче ще се претълкува.

В. Кознички (нац. л.): Г. министре! Да заседаваме всѣки день, за да свършимъ по-скоро.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: То зависи отъ васъ. Утре, напр., е св. св. Кирилъ и Методи.

В. Кознички (нац. л.): Е, утре нѣма да заседаваме.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ако си отидете утре, въ сбота не ще можете да дойдете. Трѣбва да се съгласите въ понеделникъ да имаме заседание, и оттамъ нататкъ, съ Божия милость и ваша воля, да заседаваме всѣки день. Колкото по-скоро привършимъ работата си, толкова по-скоро ще се разотидемъ.

Председателствуващъ А. Христовъ: Моля, които приематъ направеното предложение отъ г. министъръ-председателя, да се продължи сесията до 15 юний, да вдигнатъ ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Пристѣжваме къмъ точка първа отъ дневния редъ — първо четене законопроекта за разрешаване на Ямболската градска община да сключи заемъ.

Моля г. секретаря да прочете законопроекта.

Секретаръ Г. Павловъ (д. сг): (Прочита законопроекта изцѣло, заедно съ мотивитъ къмъ него — вж. прил. Т. I, № 121)

Председателствуващъ А. Христовъ: Моля, които приематъ на първо четене законопроекта за разрешаване на Ямболската градска община да сключи заемъ, да вдигнатъ ръка. Мнозинство, Събранието приема.

С. Савовъ (д. сг): Предлагамъ спешность.

Председателствуващъ А. Христовъ: Има предложение за спешность. Който приематъ това предложение, моля, да вдигнатъ ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Моля г. секретаря да прочете законопроекта на второ четене.

Секретарь Г. Павловъ (д. сг): (Чете)

„ЗАКОНЪ“

за разрешаване на Ямболската градска община да сключи заемъ“

Председателстващъ А. Христовъ: Моля, които приематъ заглавието на законопроекта, да вдигнатъ ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретарь Г. Павловъ (д. сг): (Чете чл. 1 — вж. прил. Т. I, № 121)

Председателстващъ А. Христовъ: Моля, които приематъ чл. 1, да вдигнатъ ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретарь Г. Павловъ (д. сг): (Чете чл. 2 — вж. прил. Т. I, № 121)

Председателстващъ А. Христовъ: Моля, които приематъ чл. 2, да вдигнатъ ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретарь Г. Павловъ (д. сг): (Чете чл. 3 — вж. прил. Т. I, № 121)

Председателстващъ А. Христовъ: Моля, които приематъ чл. 3, да вдигнатъ ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретарь Г. Павловъ (д. сг): (Чете чл. 4 — вж. прил. Т. I, № 121)

Председателстващъ А. Христовъ: Моля, които приематъ чл. 4, да вдигнатъ ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Минаваме къмъ точка втора отъ дневния редъ — второ четене законопроекта за институтъ за научни изследвания „Царь Борисъ III“.

Моля г. докладчика да докладва законопроекта.

Докладчикъ Х. Стояновъ (д. сг): Г. г. народни представители! Върху тъмния фонъ на нещастията, които сполетѣха страната ни и държавата ни въ последните години, се очертаватъ две голѣми дати: годината 927 и годината 1878. Първата символизира борбитъ на нацията ни за обединение и културенъ напредѣкъ, който е постигнатъ тогава — преди хиляда години още, а втората символизира епическитъ борби на народа ни за освобождение отъ политическо робство. За да се увѣковѣчатъ заветитъ на тия две голѣми дати въ нашата история и за да се внедрятъ тѣ въ сърцата на бъдещитъ поколения, се внесе настоящиятъ законопроектъ за институтъ за научни изследвания „Царь Борисъ III“. Това е интимниятъ, вѣтрешниятъ смисълъ на законопроекта, който се слага предъ вашето внимание.

Формалниятъ смисълъ и на законопроекта, и на самия институтъ е изтъкнатъ въ текста на чл. 2, който гласи: (Чете) „Целта на института е: а) научни изследвания изъ областта на природнитъ науки изобщо; б) научни изследвания на страната и в) научни изследвания на всички въпроси, засѣгащи земледѣлието, индустрията, минното дѣло и пр.“

Налага се едно малко освѣтление върху формалния смисълъ на института, който се учредява, за да можемъ да видимъ истинската физиономия на този институтъ.

Въ пункта а е казано: „Научни изследвания изъ областта на природнитъ науки изобщо“. Значи, институтътъ ще има за целъ да подпомага, да поощрява всички научни изследвания въ областта на природознанието въобще. По този пунктъ институтътъ има преди всичко академическа задача. Въ пунктъ б на чл. 2 е казано: „научни изследвания на страната“. Този пунктъ именно е много интересенъ. Научни изследвания на страната — въ какво отношение? Въ природонаучно ли отношение, както е казано въ първия пунктъ отъ сѣщия членъ, или въ всѣко едно отношение? Преди всичко, въ природонаучно отношение и като из-

ключение само въ нѣкои други отношения, да кажемъ въ хуманитарно, историческо, езиково, археологическо, ако щете, и военно. Законопроектътъ поставя като целъ на института научни изследвания на страната въ природонаучно отношение преди всичко.

Въ третия пунктъ е казано: „научни изследвания на всички въпроси, засѣгащи земледѣлието, индустрията, минното дѣло и пр.“ Тукъ вече се гони единението между науката и практиката, синтеза между теорията и практичeskитъ въпроси.

Чрезъ тия три пункта на чл. 2 се очертава формалната целъ на института. Значи, институтътъ преди всичко е институтъ за природонаучни изследвания и като изключение институтътъ за изследване нашата страна и въ хуманитарно отношение.

Въ връзка съ така очертаната целъ на института, явяватъ се два въпроса. Първиятъ въпросъ е: институтътъ „Царь Борисъ III“ образователно заведение ли е, ще дава приемъ на ученици и студенти ли, ще дава следъ това дипломи ли, ще увеличава кадритъ на нашата интелигенция ли, или ще бѣде строго наученъ институтъ?

К. Пастуховъ (с. д): Или декоративенъ?

Докладчикъ Х. Стояновъ (д. сг): Ще видимъ сетне, г. Пастуховъ. — Отъ очертаната целъ на института ясно е, че той не е образователно заведение и страхътъ на нѣкои депутати, че този институтъ ще бѣде нѣщо като вторъ свободенъ университетъ е свършено безосновенъ.

К. Пастуховъ (с. д): Имаме втори.

В. Кознички (нац. л): Той е единъ видъ наученъ паметникъ.

Докладчикъ Х. Стояновъ (д. сг): Въ връзка съ този въпросъ, явява се другъ единъ въпросъ: не бива ли този институтъ да живѣе, да расте и да крепне, да работи въобще подъ егидата на физико-математическия факултетъ при нашия Университетъ? Това силно се поддържаше въ комисията и отъ ректора на Университета г. Шишковъ, и отъ представителитъ на физико-математическия факултетъ г. г. професоритъ Кераоглановъ и Мановъ. Тѣ поддържаха, че много по-хубаво е, вмѣсто институтътъ да бѣде самостоятеленъ и да изразходва много сръдства, вмѣсто да има отдѣлна организация и отдѣлна администрация, да бѣде подъ егидата, подъ опеката на нашия Университетъ, по-специално подъ егидата на физико-математическия факултетъ. Станаха разисквания въ комисията, и въ резултатъ се остави институтътъ за научни изследвания „Царь Борисъ III“ да има самостоятеленъ характеръ, а не да бѣде помощенъ институтъ на Университета. Не че той ще влѣзе въ конфликтъ съ Университета, не че ще спѣва работата на Университета — не; въ много отношения тѣ ще си сътрудничатъ, ще работятъ съвмѣстно. И тѣкмо защото трѣбва да работятъ съвмѣстно, институтътъ трѣбва да запази своя самостоятеленъ характеръ, още повече, че той има по-специални и интимни цели. Докато Университетътъ служи на науката въобще, институтътъ за научни изследвания „Царь Борисъ III“ ще служи на науката, приложима къмъ нуждитъ на нашия животъ съ огледъ на времето, въ което живѣемъ. Той ще изпълни тая своя задача най-добре само тогава, когато се развива като самостоятелно учреждение, когато бѣде самостоятеленъ институтъ въ областта на научната мисль у насъ.

Отъ текста на законопроекта е ясно, че институтътъ има да преживѣе главно две фази — първо, преходна, презъ която ще се извърши техническата работа по обявѣждането, и втората фаза — творческата, която ще е сѣщията на неговия животъ. Преходната фаза ще продължи дотогава, докато се развиятъ най-малко три отдѣла въ института. Отъ момента, когато се развиятъ поне три отдѣла, той се оформява като самостоятеленъ институтъ и ще заживѣе единъ творчески животъ.

Управлението на института, докато е въ своята преходна фаза, се възлага на единъ времененъ институтски съветъ, въ който влизатъ: министърътъ на народното просвѣщение, председателътъ на учебния комитетъ при министерството на народното просвѣщение, двама професори отъ физико-математическия факултетъ на Университета, двама членове на съответния клонъ на Академията на наукитъ, единъ професоръ отъ агрономическия факултетъ и по единъ представителъ на Министерството на търговията, промишлеността и труда и на земледѣлието и държавнитъ

*) За текста на законопроекта, приетъ на първо четене, вж. прил. Т. I, № 121.

имоти, посочени от съответните министри. Така че, временният институтски съвет се състои всичко от 9 души, задачата на които е да обезпечат института, да разрешат техническите въпроси по обезпечаването му — постройка на сгради, създаване на лаборатории — и главно да разходват умно и разумно суми, които имат на разположение. Значи, през преходния период институтът има повече формата на една фондация. Едва по-после, когато той влезе в своя втора период, институтът си поставя творчески задачи и ги разрешава в зависимост от това, какви сили влизат в него. През втория му период, творчески, институтът ще се управлява от институтски съвет, в който ще влизат: председателът на учебния комитет при Министерството на народното просвещение, двама професори от физико-математическия факултет при Университета, посочени от Академическия съвет, един член от съответния клон на Академията на науките, посочен от общото събрание на Академията на науките и от директорите на откритите отдели от института. Задачата на този институтски съвет е чисто творческа и е в зависимост от това, кои хора ще влизат в него и доколко правилно ще си поставят задачите — в зависимост от това, институтът ще напредва или не. И при двата институтски съвета, временния и постоянния, е възприето изборното начало, въз основа на което става изборът на лицата, които влизат в тия два съвета. Посочват се членове, било от Академическия съвет, било от Академията на науките, било от агрономическия факултет и по този начин чрез изборния принцип, който лежи в основата на администрирането на този институт, ще може да се домогнем до състави на института, подходящи за големите и важни цели, които има той да преследва.

Като характерна страна на института е и това, че той си остава едно автономно учреждение и дори тогава, когато е в временната фаза на своето развитие, а тъй също и когато влезе в втория период на своето развитие, в творческата си фаза. Програмата, правилниците, въобще всичко онова, което е необходимо, за да се масовно правят животът на института, се създават от съответния съвет — от временния или от постоянния институтски съвет. По този начин, наред с изборното начало, се туря начало и на автономията на института. Това са две начала, два принципа — изборният принцип и автономията — които са достатъчна гаранция, че на института се полагат здрави основи, че той е едно учреждение, от което ние трябва да очакваме много и че никой не е в състояние отпосле или сега, каквито и лоши замисли да храни по отношение на него, да го измъкне от терена на правилното му и целесъобразно развитие.

Към тия две начала — изборност и автономност — трябва да споменем и трето едно начало, което е легнало в основите на закона, начало, което може да се изрази чрез термина вмешателство на държавата, по-право, застъпничество на държавата в института дотолкова, доколкото върховните интереси на института налагат това. Практиката ни е убедила, че ние въ много случаи, отпъвайки се всецело на автономията и изборността, сме отказали правото на държавата да бъде отблизо ръководител на съединител на даден институт и поради това институтът е кривял във всички нежелателни. Тук имаме застъпено и третото начало — държавата се представя и в временния, и в постоянния институтски съвети от свои представители: в първия случай, в временния институтски съвет, от министра на народното просвещение и председателя на учебния комитет, в втория случай, в постоянния институтски съвет, от председателя на учебния комитет при Министерството на народното просвещение. Това е едно представителство, което въ някои случаи възбужда страх — страх от това, че институтът може да бъде изроден, че въ него могат да отпочнат борби нежелателни за самия него, че институтът може да бъде използван от безскрупулни държавници за цели странични и несвойствени на института. Опасенията, обаче, са свършени неоправдани, първо, поради туй, че въ единия, и въ другия съвет представители на държавата са меншество — двама срещу девет в временния институтски съвет и един срещу седем в постоянния институтски съвет — и второ, поради туй, че просто няма смисъл едно вмешателство на държавата въ един институт, целият на който са чисто научни и, следователно, този, който би се осмелил да измъкне института от неговите правилни насоки, би из-

вършил едно светотатство не само спрямо науката у нас, но светотатство спрямо нацията и спрямо държавата.

Като последен въпрос, който може да се постави въ връзка с законопроекта, е въпросът за материалната издръжка на института. Съ ли налице материалните средства, чрез които институтът може да осигури правилното свое развитие или те отсъствуват? Чл. 6 ни дава сигурни и въ достатъчен размер материални средства. Той гласи: (Чете) „За изграждане, обезпечаване и издръжка на института за научни изследвания се създаде фонд от следните източници: а) 50% от годишните вноски въ фонда за стопанско повдигане на страната при държавните каменовъглени мини въ Владайско—Мошинско—Пернишката котловина, начиная от календарната 1929 г.; б) помощи от частни и обществени организации и в) дарения и завещания“. Насъ ни интересува първият пункт — „50% от годишните вноски въ фонда за стопанско повдигане на страната при държавните каменовъглени мини въ Владайско—Мошинско—Пернишката котловина, начиная от календарната 1929 г.“, което представлява приблизително 25—30 милиона лева годишно — една вноска, която е доста внушителна и която е гаранция, че замисълът е сериозен и че институтът ще живее дълго и ще работи плодотворно въ нашия научен и обществен живот.

След тия няколко предварителни думи минавам към самия законопроект. (Чете)

„ЗАКОНЪ“

за институт за научни изследвания „Царь Борисъ III.“

Председателстващъ А. Христовъ: Които приемат заглавието на законопроекта, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Х. Стояновъ (д. сг): (Чете)

„Чл. 1. За увековичаване 1000 годишнината от царуването на Симеона и 50 годишнината от освобождението на България, основава се институт за научни изследвания под името „Царь Борисъ III.“

Комисията прие този член безъ измѣнение.

Председателстващъ А. Христовъ: Които приемат чл. 1, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Х. Стояновъ (д. сг): (Чете)

„Чл. 2. Целта на института е:

- а) научни изследвания изъ областта на природните науки изобщо;
- б) научни изследвания на страната и
- в) научни изследвания на всички въпроси, засягащи земледелието, индустрията, минното дѣло и др.“

Комисията прие този член безъ измѣнение.

Председателстващъ А. Христовъ: Които приемат чл. 2, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Х. Стояновъ (д. сг): (Чете)

„Чл. 3. Институтът за научни изследвания се състои от отдели, които се откриват от Министерския съвет по доклад на министра на народното просвещение, според материалните средства и условията, които са необходими за функционирането на даден отдел.“

Комисията прие този член безъ измѣнение.

Председателстващъ А. Христовъ: Които приемат чл. 3, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Х. Стояновъ (д. сг): (Чете)

„Чл. 4. Институтът за научни изследвания се намира под върховния надзор на Министерството на народното просвещение. Прѣкото му управление се предоставя на институтски съвет, който се конституира, следъ като се открият най-малко три отдели.“

Институтският съвет се състои от председателя на учебния комитет при Министерството на народното про-

*) За текста на законопроекта, приетъ на първо четене, вж. прил. Т. I № 113.

свъщение, единъ професоръ отъ физико-математическия факултетъ при Университета, посоченъ отъ Академическия съветъ, единъ членъ отъ съответния клонъ на Академията на наукитѣ, посоченъ отъ общото събрание на Академията на наукитѣ и отъ директоритѣ на открититѣ отдѣли отъ института."

Въ втората алинея на този членъ вмѣсто "единъ професоръ отъ физико-математическия факултетъ" ставатъ "двама професори отъ физико-математическия факултетъ."

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ чл. 4, както се докладва, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Х. Стояновъ (д. сг): (Чете)

"Чл. 5. До конституирането на постоянния институтски съветъ, управлението на фонда и грижитѣ за откриване на първитѣ три отдѣла се възлагатъ на временния институтски съветъ, който ще се състои отъ министра на народното просвъщение, председателя на учебния комитетъ при министерството, единъ професоръ отъ физико-математическия факултетъ на Университета, единъ членъ на съответния клонъ на Академията на наукитѣ, посочени по начина, определенъ въ чл. 4 на настоящия законъ, и по единъ представител на Министерствата на търговията, промишлеността и труда и на земледѣлието и държавнитѣ имоти, посочени отъ съответнитѣ министри."

Въ първата алинея на този членъ също вмѣсто "единъ професоръ отъ физико-математическия факултетъ" ставатъ "двама професори отъ физико-математическия факултетъ"; следъ "Университета" се прибавятъ думитѣ "единъ отъ агрономическия факултетъ" и вмѣсто "единъ членъ на съответния клонъ на Академията на наукитѣ" ставатъ "двама членове на съответния клонъ на Академията на наукитѣ".

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ чл. 5, както се докладва, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Х. Стояновъ (д. сг): (Чете)

"Чл. 6. За изграждане, обзавеждане и издръжка на института за научни изследвания се създава фондъ отъ следнитѣ източници:

а) 50% отъ годишнитѣ вноски въ фонда за стопанско повдигане на страната при държавнитѣ каменовъглени мини въ Владайско-Мошинско-Перъишката котловина, начиная отъ календарната 1929 година;

б) помощи отъ частни и обществени организации и

в) дарения и завещания."

Комисията прие този членъ безъ измѣнение.

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ чл. 6, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Х. Стояновъ (д. сг): (Чете)

"Чл. 7. Програмата и правилницитѣ за работата въ института и за управлението на фонда се съставятъ отъ временния институтски съветъ, а следъ откриването на тритѣ отдѣли — отъ постоянния институтски съветъ. Тѣ — програмитѣ и правилницитѣ — се утвърждаватъ по докладъ на министра на народното просвъщение отъ Министерския съветъ."

Комисията прие този членъ безъ измѣнение.

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ чл. 7, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Предлагамъ да минемъ къмъ точка седма отъ дневния редъ, докато дойде г. министърътъ на външнитѣ работи.

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ предложението на г. министъръ-председателя, да минемъ къмъ одобряване предложението за одобрение рѣшенията на международната организация на труда, взети въ осма и девета сесии на общата ѝ конференция въ Женева презъ 1926 и 1927 г.; моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Моля г. секретаря да го прочете

Замѣстникъ-секретарь С. Мошановъ (д. сг): (Прочита предложението изцѣло, заедно съ мотивитѣ къмъ него — вж. прил. Т. I, № 116)

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ рѣшението за одобрение рѣшенията на международната организация на труда, взети въ осма и девета сесии на общата ѝ конференция въ Женева презъ 1926 и 1927 г., моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема. (Вж. прил. Т. II, № 80)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Да се мине къмъ точка 8.

Председателствуващъ А. Христовъ: Пристъпваме къмъ точка 8 отъ дневния редъ — одобрение предложението за ратификация на международната конвенция за защита на авторското право върху литературни и художествени произведения и пр.

Моля г. секретаря да прочете предложението.

Секретарь Г. Павловъ (д. сг): (Прочита предложението изцѣло, заедно съ мотивитѣ къмъ него — вж. прил. Т. I, № 60)

Председателствуващъ А. Христовъ: Моля, които приематъ предложението за ратификация на международната конвенция на Съюза за защита на авторското право върху литературни и художествени произведения, възприета въ Римъ тази година отъ всички държави — членове на Съюза, заедно съ конвенцията, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема. (Вж. прил. Т. II, № 81)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Да се мине къмъ точка 6.

Председателствуващъ А. Христовъ: Пристъпваме къмъ точка 6 отъ дневния редъ — одобрение предложението за одобрение конвенцията между България и Унгария относно взаимното подпомагане на болнитѣ и пр.

Моля г. секретаря да прочете предложението.

Секретарь Г. Павловъ (д. сг): (Прочита предложението изцѣло, заедно съ мотивитѣ къмъ него — вж. прил. Т. I, № 77)

Председателствуващъ А. Христовъ: Моля, които приематъ предложението за одобрение на конвенцията между България и Унгария относно взаимното подпомагане на болнитѣ, подписана въ София на 5 февруарий 1929 г., да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема. (Вж. прил. Т. II, № 82)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Да се мине къмъ точка 5.

Председателствуващъ А. Христовъ: Пристъпваме къмъ точка пета отъ дневния редъ — одобрение предложението за одобрение подписанитѣ въ Вашингтонъ на 21 януарий 1929 г. договоръ за помирение и договоръ за арбитражъ между България и Съединенитѣ американски щати.

Моля г. секретаря да прочете предложението.

Секретарь Г. Павловъ (д. сг): (Прочита предложението изцѣло, заедно съ мотивитѣ къмъ него — вж. прил. Т. I, № 96)

Председателствуващъ А. Христовъ: Моля, които приематъ предложението за одобрение на подписанитѣ въ Вашингтонъ на 21 януарий 1929 г. договоръ за помирение и договоръ за арбитражъ между България и Съединенитѣ американски щати, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема. (Вж. прил. Т. II, № 83)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Да се мине къмъ точка 4.

Председателствуващъ А. Христовъ: Пристъпваме къмъ точка 4 отъ дневния редъ — одобрение предложението за присъединяване на България къмъ многостранния договоръ за отказване отъ войната.

Моля г. секретаря да прочете предложението.

Секретарь Г. Павловъ (д. сг): (Прочита предложението изцѣло, заедно съ мотивитѣ къмъ него — вж. прил. Т. I, № 97)

Председателстващъ А. Христовъ: Моля, които приематъ предложението за одобрение присъединяване на България къмъ многостранния договоръ за отказване отъ война, подписанъ въ Парижъ на 27 августъ 1928 г., да вдигнатъ ръка. Мнозинство, Събранието приема. (Вж. прил. Т. II, № 84)

С. Мошановъ (д. сг): Пакътъ Келлогъ мина много мълчаливо.

К. Пастуховъ (с. д): Хайде да извикаме: „Долу войната, долу въоръжението!“

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Да се мине къмъ точка 11.

Председателстващъ А. Христовъ: Пристъпваме къмъ точка 11 отъ дневния редъ — първо четене законопроекта за отстъпване отъ държавата на някои общини находящи се въ землищата имъ минерални извори.

Моля г. секретаря да прочете законопроекта.

Секретаръ Г. Павловъ (д. сг): (Прочита законопроекта изцѣло, заедно съ мотивитъ къмъ него — вж. прил. Т. I, № 76)

Председателстващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Коста Николовъ.

К. Николовъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Сждбата е поставила България въ едно извънредно важно географско мѣсто на единъ кръстопътъ на международнитъ движения, на международнитъ аспирации. Балканскиятъ полуостровъ изцѣло съединява Изтока съ Запада, Европа съ Азия и затова България е била свидетелка на всички исторически събития, които сж се развили между тия два материка. България е сжщо сръдище или кръстопътъ на всички онѣзи интереси, които идатъ отъ северъ на югъ къмъ топлиѣ морета. Това географско положение на България и е причинявало всички злини досега, откакъ тя съществува. Тукъ се сблъскватъ интереситъ на всички народи, и малкиятъ български народъ не е могълъ достатъчно да устоява на всички тѣзи интереси и често пѣти е изпадалъ въ много голѣми беди.

Но заедно съ това, природата е надарила България доста щедро съ много блага и ѣ е дала едно мѣстоположение съ топографически характеръ, което дава възможностъ въ нея да вирѣятъ всички почти култури въ нашия паралелъ. България е осѣяна съ планини и долини, които сж прекрасни мѣста, кждето могатъ да вирѣятъ всички земледѣлски култури и всички овощни дървета. Богатството на България, обаче, не се состои само въ нейното земледѣлие. България е богата и съ много подземни богатства, които се криятъ дълбоко въ земята, но трѣбватъ много сръдства, много трудъ, желания и воля, за да бждатъ използувани. България какво нѣма? България има злато, сребро, олово, цинкъ, газъ, солъ, минерални води и каменни въглища. Трѣбваше човѣкъ да посети минната изложба въ царския манежъ, за да излѣзе отъ тамъ обриванъ и обнадежденъ, че при малко по-други условия и при малко по-големо желание да се похарчатъ сръдства по ведомството на Министерството на търговията, промишлеността и труда ние можемъ да разчитаме на голѣми придобивки въ бждеще.

Богатството на нашата страна, азъ считамъ, че се заключава въ нейното земледѣлие и въ нейното минно дѣло. Но ако резултатитъ отъ земледѣлието сж изложени на много рискове, зависятъ отъ много условия, климатически и атмосферни, съ минното дѣло не е така. За минното дѣло, г-да, нѣма суша, нѣма градъ, нѣма топли вѣтрове, нѣма студове, нѣма наводнение. Тамъ работата е съвършено по-друга. Действително, и минното дѣло има своитъ рискове, но тѣ сж сравнително много по-малки и зависятъ да бждатъ отстранени изключително отъ волята на човѣка. Затуй азъ считамъ, че първостепенно значение за повдигане на нашето стопанство има минното дѣло на България. И затова на него трѣбова да се обърне особено внимание, много по-големо внимание, като му се отдѣлятъ и много повече сръдства, отколкото сега се даватъ.

Минералнитъ води, г-да, сж една частъ отъ минното богатство на нашата страна. За стопанското значение на минералнитъ води нѣма да говоря; сжщо нѣма да говоря и за здравословното имъ значение, защото това сж въпроси много ясни, нѣма защо да ви губя времето за тѣхъ.

България е една щастлива страна, надарена отъ природата съ извънредно много минерални води. Въ това отношение я надминава само Япония. Рѣдко сж странитъ, които на толкова малко пространство иматъ толкова много минерални води, съ такъвъ различенъ съставъ и съ такава различна температура. Петричкиятъ окръгъ, г-да, има 11 бани съ 88 извора общо взето, Софийскиятъ окръгъ има 25 бани съ около 120 извора. — Нѣма да говоря за други окръзи, макаръ да имамъ данни за тѣхъ, за да не ви отнемамъ времето. Само Северна България е много бедна въ това отношение, защото има само една топла баня — Вършецкитъ бани.

Освенъ топлиѣ извори, България има и много студени извори, като Меричлери, Брѣзникъ, които сжщо така иматъ голѣмо значение за поминѣка на България.

Г. министърътъ на търговията ни е внесълъ законопроектъ, на който главната задача е да се отстъпятъ нѣколко държавни минерални извори на известни общини при известни условия.

Г. г. народни представители! Това богатство стъ минерални води, на което се радва България, може ли да се използва отъ държавата, може ли да се пригоди съ сръдствата на държавата и да се направи достъпно за населението, да може да се използва то отъ него? Това, г-да, не може да стане, защото сръдства нѣма, пари за това нѣма. Това и г. министърътъ го признава въ мотивитъ къмъ законопроекта, кждето той, като основание за даването на тѣзи десетина минерални извори на съответнитъ общини, сочи тая причина: че държавата не е въ състояние да построи тѣзи бани и да ги експлоатира. Азъ мисля, г-да, че съ законопроекта се върви тѣкмо по обратния пѣтъ. Не е ли по-добре шото държавата, като не е въ състояние да построи всички тѣзи бани или главнитъ отъ тѣхъ, да възприемемъ принципа: всички бани се даватъ на общинитъ да ги застроятъ, обзаведатъ и използватъ известно число години, ако не на вѣки вѣковъ? Само като изключение да запазимъ за държавата ония извори, които сж отъ особена важностъ, отъ особено значение, да кажемъ, за цѣлия народъ. Има бани, които по свой химически съставъ сж единствени и такива бани, много естествено, добре е да останатъ въ ръцетъ на държавата, която, макаръ и съ малкото сръдства, съ които разполага, все ще може да ги обзаведе и нареди по-добре, за да бждатъ достояние на цѣлия народъ. Азъ мисля, че по този пѣтъ тѣкмо ще трѣбва да се върви. Ако въ законопроекта бѣше проведенъ този принципъ: банитъ, горешитъ извори се отстъпватъ споредъ важността имъ, на съответнитъ общини за 10, 20, 30 години, като държавата запазва въ своитъ рѣце само частъ отъ тѣзи извори, именно най-важнитъ, щѣше да бжде по-добре. И азъ моля г. министра да се съгласи, като отиде законопроектъ въ комисията, той да бжде измѣненъ въ този смисълъ, защото така ще бжде по-правилно. Ние, г-да, никога не ще можемъ да направимъ нашитъ бани така, както сж направени банитъ въ Европа. Преди 30 години, както чуваме, чужденци сж искали да взематъ Хисарскиѣ и други бани на концесия. Какво би било днесъ, ако тѣзи бани бѣха дадени на концесия и днесъ останѣха въ ръцетъ на държавата добре организирани, добре направени, добре уредени съ паркове, съ хотели, съ всичко, което е нужно, за да бждатъ действително мѣста и за приятно прекарване на времето, и за лѣкуване? Това не е направено на времето. Тукъ-таме държавата се е намѣсила и е понаправила нѣщо въ нашитъ бани, но повечето отъ тѣхъ сега сж като пушинаци.

Отдаването на концесия минералнитъ води нѣма да бжде много опасно за държавата. Това не е желѣзна мина, та следъ 20, 30 или 50 години концесионерътъ да ѣ върне изчерпана, а това е вода, тя си тече отъ вѣкове и ще си тече на вѣчни времена, следъ години държавата ще получи отъ концесионера добре уредена баня. Нѣма никаква опасностъ, и азъ мисля, че тоя принципъ трѣбова да се приеме.

Съ законопроекта се отстъпватъ десетина минерални извори на общини. За щастие, азъ познавамъ тия извори, зная и селата, които досега ги имаха и на които се отстъпватъ. Но при какви условия се отстъпватъ тия минерални извори? Отстъпватъ се на невъзможни условия. Да вземемъ, напр., „Гулийна баня“ въ с. Баня, Разложка околия. Това село има около 80 къщи и 3—4 пѣти е било горено. Тамъ има 15 извора. Но на селото не се отстъпватъ всички извори, а само единъ, и то, както е казано въ законопроекта, ако селото даде доказателства, че има на разположение 10 милиона лева.

Въ село Добринище, Разложко, има много хубави бани. Отъ турско време ги има общината. Подарени сж отъ единъ турчинъ на общината, понеже водата извираше въ ливадитъ му, за споменъ, за спасение на душата му. Сега държавата ги отстъпва на общината при условие, ако даде доказателства, че има на разположение 7 милиона лева. Да не говоря за Горноджумайската община — Горна-Джумая е градъ — но и тя тръбва да даде доказателства, че може да похарчи 10 милиона лева. Въ чл. 2 се казва: (Чете) „Общинитъ и окръжната постоянна комисия се задължаватъ, въ срокъ отъ 6 месеца следъ влизането на настоящия законъ въ сила, да дадатъ доказателства, че иматъ на разположение, или въ кжсо време ще могатъ да разполагатъ съ следнитъ суми“ — които азъ тукъ отбелязахъ.

Да вземемъ селото Смитлий, което бѣ изгорено въ турско време и което сега се строи. Построени сж максимумъ 60 кжщи. То има 15 извора. Самото село е направило три покрити бани. Едната е много добра. Сега тая баня имъ се отстъпва, ако иматъ на разположение да похарчатъ 7 милиона лева за подобрението ѝ. Въ село Елешница, Разложко, има въ изобилие минерална вода отъ двестъ страни на р. Мѣста. То е тамъ просто чудо на природата. Отъ една скала извираатъ три грамадни извора — единиятъ на северъ, другиятъ на югъ и третиятъ на западъ. Единиятъ отъ тия извори е приспособенъ за перална, другиятъ — за женска баня, а третиятъ — за мъжка баня.

Д. Зографски (з. в): За баня „Света Варвара“ ли говорите?

К. Николовъ (д. сг): Да. Но това село Елешница за 100 години не може да спести 6 милиона лева, за да ги похарчи за организирането на тия бани.

Да не говоримъ за другитъ села.

Д. Зографски (з. в): То значи, да не имъ даваме банитъ.

К. Николовъ (д. сг): Това сж, г-да, едни много тежки условия, които общинитъ не сж въ състояние да изпълнятъ, защото и безъ това общинитъ сж пропаднали, забатачили сж и не сж въ състояние да похарчатъ толкова пари, макаръ банитъ да имъ се отстъпватъ на вѣчни времена. Освенъ това, банитъ още не се посещаватъ, и затуй държавата имъ ги отстъпва. Да не се мисли, че отъ приходитъ на банитъ тѣ ще могатъ да ги модернизиратъ; това е невъзможно.

И. Януловъ (с. л): Нека се даде срокъ 50 години.

К. Николовъ (д. сг): Казва се отъ министерството, че общинитъ сж дали съгласието си, че ще намѣрятъ тия суми. Това значи: „Дайте ни банитъ, че после ще мислимъ“. Общинитъ въ желанието си да запазятъ тия богатства за себе си, сж дали това обещание. Но азъ мисля, че общинитъ не ще могатъ да го изпълнятъ. Ще изтече 5-годишниятъ срокъ, както е казано въ чл. 4 на законопроекта, и тия бани ще имъ бждатъ отново отнети, ще станатъ държавни, защото, повтарямъ, общинитъ въ 5-годишенъ срокъ не ще бждатъ въ състояние да устроятъ банитъ. Но ще кажете, че и безъ туй банитъ иматъ нѣкакви постройки, и общинитъ ще ги приспособятъ криво-лѣво, за да могатъ да се ползватъ отъ тѣхъ. Не, г-да! Въ чл. 3 на законопроекта сж изложени ония работи, които трѣбва да се направятъ, за да се смѣта, че банитъ сж действително модерни. Въ този членъ има толкова много букви, отъ буква а до буква и и въ всяка буква се искатъ много работи, които една бедна община трѣбва да извърши, за да може да задържи банитъ за себе си. Въ буква а на чл. 3 се искатъ да се извършатъ хидрогеологически и монтанистически изучвания. Това значи инженери специалисти да обхолятъ банята, да направятъ проучвания и да дадатъ мнението си. А за всичко това трѣбва да плати общината. Въ буква б се казва: (Чете) „Да се отчуждатъ нуждитъ за капирането, за водопровеждането, за банитъ, за парка, за схрана на изворитъ, за хотелитъ и пр. мѣста“. Буква в — „да построятъ малки и отговарящи на условията и балнеологическитъ свойства на минералната вода бани съ нуждитъ басени, вани, душове и др. инсталации и съоръжения“; буква г — „да построятъ съобразно нуждитъ и изискванията на публичката по единъ или два хотели и курзалони“. Буква д — „да засадятъ отчужденитъ мѣста около банитъ, каптажитъ и

другитъ постройки и съоръжения, като създадатъ паркове за разходка и почивка“. Буква е — „да снабдятъ банитъ, хотелитъ и парковетъ и пр. съ студена вода“. Буква ж — „тамъ, гдето температурата на минералната вода е висока, да построятъ съответнитъ инсталации за охлаждане на минералната вода въ басени, банитъ и пр.“ — защото нѣкои извори сж доста горещи. Буква и — „да организиратъ евтино и удобно омнибусно или автомобилно съобщение съ банитъ, както и да контролиратъ добротествостта и уиѣренитъ испи на храната и квартиритъ на посетителитъ“. Както виждате, това сж условия, които общинитъ абсолютно не могатъ да изпълнятъ. И азъ мисля, че въ комисията законопроектътъ трѣбва да бжде сложенъ върху базата на оня принципъ, за който ви казахъ — отстъпватъ се тия и тия бани, и да се даде срокъ на общинитъ, съобразно мѣстоположението и качеството на водата, въ 10—15 години да реализиратъ известенъ планъ и да се изброятъ изключенията. Ако това не се приеме, азъ бихъ молилъ да се съгласите въ списъка на тия бани, които се отстъпватъ, да бжде включена и банята при селото Кованлъкъ. Извинете, че трѣбва да говоря за една околия, отъ която съмъ избранъ, но съмъ натоваренъ да кажа нѣколко думи. Кованлъшкитъ бани, г-да, сж били развалени до 1910. Въ 1911 г. селото ги капира на своя смѣтка. Това село брои 50—60 кжщи. При банята се построятъ 5—6 здания, прокарва се шосе отъ банята до селото, околността се заселва. Това селце иска да му се отстъпятъ тия бани. Презъ 1911 г. държавата му ги отнема. Назначаватъ се комисия, която да оцени постройкитъ и да обезщети общината. Отъ 1912 г. досега комисията все заседава и не е вземала решение. Това село заслужава да му бждатъ отстъпени банитъ. Това е много характерно селце. Благосъстоянието му се дължи на единъ мѣстенъ учител. Много нѣти съмъ говорилъ какво може да направи единъ човѣкъ въ селото. Това е единъ старъ учител, Станоевъ, който е създадъ разкошно училище. Като влѣзете въ училището, ще видите надписи: „Нѣма Кованлъкъ, ако нѣма България“; на друга стена: „Който пиянствува, той не е българинъ“; той не е патриотъ, децата му ще бждатъ такива и такива; „който пуши“ — това и това; „който се подчинява на учителя си — Богъ е съ него“. И т. н. и т. н. Единъ прекрасенъ учител, единъ просѣтенъ човѣкъ. Ето сега ми пишатъ, че това селце си правило и черква пакъ по стопански начинъ, а другитъ села, Очуша, Кесибирци, Долна-Василица, нѣматъ черква. Селото е много добро и заслужава да му се отстъпятъ тия бани, за да ги използва и за други свои културни мѣроприятия. Както виждате, безъ да има натискъ, селото доброволно върши всички тия работи съ пълното съзнание, че върши едно културно дѣло.

Съ това, г-да, азъ завършвамъ и моля, когато се разглежда законопроектътъ въ комисията, да се има всичко това предъ видъ, което казахъ предъ васъ. (Нѣкои отъ народнитъ представители ржкоплѣскаатъ)

Д. Зографски (з. в): Селото дало ли е заявление?

К. Николовъ (д. сг): Дало е заявление до Министерството на търговията съ копие до менъ, че ще изпълни условията.

Председателстващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Величко Кознички.

В. Кознички (нац. л): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Съгласно закона за топлиитъ и студениитъ минерални води, всички топли извори въ нашата страна сж обявени за държавни. Съ нѣкои отдѣлни законоположения нѣкои отъ тия извори сж отдадени за вѣчно ползуване на съответнитъ общини, какъвто е случаятъ съ Кюстендилскитъ бани. Най-добре бжде държавата, която разполага съ повече сръдства, отколкото самитъ общини, тя да експлоатира тѣзи бани, тя да отдѣля необходимитъ суми въ държавния бюджетъ, та да направи какъвто се следва за разхубавяванията имъ. Това е принципътъ, който трѣбваше да бжде запазенъ. Но проектътъ на г. министъра на търговията, промишлеността и труда ни казва: колкото и да е хубавъ този принципъ, макаръ и този принципъ да е осветенъ отъ закона за топлиитъ и студениитъ минерални води и въ нашата страна, не може да се приложи нашироко, за голѣмо съжаление, защото нашата държава не разполага съ достатъчно сръдства, и поради това тия минерални извори не могатъ да се използватъ. Ето защо г. министърътъ, въ желанието си тѣзи

извори да не останат неизползувани, да се направят подобрения въ тях, поднася този проект на народното представителство, щото изброените въ него бани да се отстъпят на вѣчно ползуване на съответните общини.

Азъ идвамъ тукъ да ви заявя, че нашата група е съгласна съ предложението на г. министра и ние ще го гласуваме. Но азъ бихъ желалъ да се спра върху друго нѣщо, а това е: държавата никога да не се отказва отъ своя ефикасенъ контролъ надъ общинските бани. Къмъ края на тоя проектъ се казва, че държавата ще изработи специални правилници за уредбата и надзора имъ. И тѣзи правилници ще бждатъ задължителни за надлежните общини. Ако тия правилници не се изработятъ, ако държавата не упражнява нужниятъ контролъ, азъ не вървамъ всичките общини да постъпятъ така, както се иска. Безъ държавния контролъ нѣма да получимъ необходимите резултати. Никакви подобрения и разхубавявания нѣма да има.

Както знаете, въ времето на Генадиевъ държавата направи едни образцови бани въ Банки. Азъ бихъ желалъ тя да стори същото и на други мѣста, дето има минерални извори. Но само това не е достатъчно. Тѣзи минерални извори трѣбва да се рекламиратъ и трѣбва да се даде възможностъ на желаещите да ги посетятъ. Ние имаме образцови общински лѣковити бани, каквито сѣ напр. Кюстендилските бани, но тѣ не сѣ достатъчно известни. И поради това, че тѣ се намиратъ на едно кюше, между две граници, въ тяхъ нѣма онѣзи посещения, които сѣ необходими, за да се извлѣкатъ ползите отъ тия лѣковити бани. Тия бани сѣ цѣровити, лѣкуватъ, както това е известно, ревматизмъ и болестите на женските детеродни органи. Но трѣбва тѣ да се рекламиратъ и да се даде възможностъ да бждатъ посещавани.

Ако България има толкова много минерални извори, ние трѣбва да се погрижимъ да бждатъ посещавани и ствѣтъ. Въ съседната намъ Гърция, специално Гръцка Македония, нѣма топли минерални извори. Но ние сме при такива условия и отношения съ Гърция, че сега за сега идването оттамъ е мѣчно и невъзможно. Правителството трѣбва да се заинтересува, да се загрижи, по какъвъ начинъ бихме могли да имаме по-лесни съобщения съ тая страна, чието население би могло да посещава нашите бани. Азъ ще се върна на мисълта си, която съмъ казвалъ и по-рано. Нужни сѣ преди всичко, съобщения, пѣтни, желѣзнопѣтни. Ако е вѣрно това, което се пише по вестниците, че отъ страна на Гърция се прави предложение за нѣкакво автомобилно съобщение съ България, то е вече една крачка напредъ. И азъ очаквамъ тази идея да бжде реализирана чакъ по-скоро, да видя съединени нашите желѣзници съ гръцките желѣзници преди всичко презъ Демир-Хисаръ. Желателно е да се направятъ всички улеснения за това.

Това е пожеланието, съ което азъ завършвамъ.

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Иванъ Инглизовъ.

И. Инглизовъ (мак): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Въ законопроекта се предвижда да се отстъпятъ известни държавни бани на мѣстните общини, защото, ако тия бани останатъ на държавата, тѣ още задълго нѣма да бждатъ обзаведени. Въ този законопроектъ, обаче, се предвиждатъ едни огромни суми, които общините се задължаватъ да изразходватъ за модернизирането на своите бани. Така, напр., за Горноджумайската градска община се предвижда да похарчи 10 милиона лева. Както и да е, Горна-Джумая, като градска община, би могла да изразходва, ако не 10, то 5—6 милиона лева. Обаче да се иска напр. отъ общината на с. Баня, Разложко, 10 милиона лева, отъ с. Добринище 7 милиона лева, отъ с. Елешница 6 милиона лева, които села сѣ отдалечени едно отъ друго на 3—4 км., това е невъзможно. Тѣзи бани сѣ отъ локаленъ характеръ. И азъ бихъ молилъ както г. министра на търговията, така и комисията, когато ще разглежда законопроекта, да иматъ предъ видъ това обстоятелство и да предвидятъ както по-дълъгъ срокъ за модернизирането на баните, така и по-малки суми, които трѣбва да дадатъ общините, като се направятъ по-скромни планове.

При окончателното изработване на законопроекта трѣбва да се има едно обстоятелство предъ видъ за баните въ с. Баня, Мехомийско. Въ законопроекта е изключена така наречената турска баня. Тамъ има около 100 извора, обаче единствениятъ, който се проектира да бжде използванъ, е така наречената турска баня. Около тая

баня общината е предвидѣла да устрои една градина отъ около 150 декара, която е оградена. Постепенно банята се украсява. И тъкмо тази баня, която може да бжде построена, може да даде известенъ доходъ, не се предвижда въ законопроекта. Азъ мисля, че тя не бива да се изключва отъ законопроекта, а трѣбва да се отстъпи и тая баня на общината.

Само това имамъ да кажа по тоя законопроектъ.

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата г. министър-председателятъ.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Никой отъ господата, които говориха, не оспори принципа, че всичките минерални богатства, въ това число и минералните извори, принадлежатъ на държавата. Тя отстъпва минералните топли извори на общините споредъ специални закони. Министерството на търговията прави една концесия, една отстъпка, понеже много общини искатъ тѣ да използватъ тѣзи бани. Добре. Но, безспорно, министерството ще имъ постави известни условия. Преди всичко, като смѣтатъ общините, че тѣмъ трѣбва да се предостави използването на минералните топли извори, трѣбва да се знае сѣ ли общините въ положение да уредятъ така тѣзи извори, щото тѣ да могатъ да бждатъ използвани. Това сѣ условията въ законопроекта. И, както е казано въ мотивите на законопроекта, щомъ общините, на които се отстъпватъ изброените бани, тѣй или иначе, сѣ ходатайствували да имъ се дадатъ тѣзи минерални извори, тѣ изиявяватъ желание, че сѣ съгласни на тия условия. Тѣй стои въпросътъ.

Сега тукъ се изтъкнаха невъзможностите за такива общини, които биха взели тия извори, да отговарятъ на тия условия. Въ такъвъ случай, тѣ не ще могатъ да поставятъ баните въ положение да бждатъ използвани и, следователно, нѣма да имъ се отстъпятъ.

Това има да забележа въ отговоръ на казаното отъ господата, безъ да искамъ да се простирамъ въ нѣкои интересни детайли.

Азъ моля да се приеме този законопроектъ по принципъ, защото виждате, че съ него се прави една отстъпка отъ страна на държавата за общините, и да отиде въ комисията, където каквото може да се поправи, ще се поправи.

Председателствуващъ А. Христовъ: Моля, които приематъ на първо четене законопроекта за отстъпване отъ държавата на нѣкои общини находящите се въ землицата имъ минерални извори, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

К. Николовъ (д. сг): Въ комисията може да се говори по принципа.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Тоя принципъ щѣше да пострада, ако азъ влѣзехъ въ подробностите.

К. Николовъ (д. сг): Нѣма да пострада. Ще отстъпимъ на общините тия минерални извори за известенъ срокъ, а не за вѣчни времена.

Председателствуващъ А. Христовъ: Пристъпваме къмъ точка трета отъ дневния редъ — одобряване на предложението за одобрение подписания въ Ангора договоръ за неутралитетъ и пр. между България и Турция.

Моля г. секретаря да го прече.

Зам.-секретаръ Х. Силановъ (д. сг): (Прочита предложението изцѣло, заедно съ мотивите и договора къмъ него — вж. прил. Т. I, № 120)

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Димитъръ п. Николовъ.

Д. п. Николовъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Договорътъ за неутралитетъ, помирение, съдебно уреждане и арбитражъ между България и Турция ми дава случай да засегна българската външна политика и то специално по отношение на Тракия. Азъ чухъ много пѣти оратори да говорятъ отъ тази трибуна, но обикновено се говори за други обекти на нашата външна политика, а за Тракия не се поменава нищо. Тракия днесъ е обектъ преди всичко, изглежда, на нашите неприятеля, обектъ на гръците и на турците.

Гръцките аспирации върху Тракия от началото поне на балканската война не се проявиха. Във заседанието на гръцката камара през м. март 1913 г. Венизелос заяви следното: (Чете) „Разбира се, гъсти групи гръцко население ще минат под властта на нашите съюзници. И то не защото тия мѣста сѣ завладѣни отъ съюзниците, или защото тѣ ги искатъ, а защото сѣ заставени отъ географически съображения. Това е толкова истина, че дори ако нашите съюзници би се показали наклонни да ни допуснатъ да простремъ границите си къмъ тия земи, за да обхванемъ гръцките населенія, азъ поне, като отговоренъ министъръ, не бихъ приелъ такава граница, извънредно опасна за насъ. Зашото, ако трѣбва да се простремъ непрекъснато надлъжъ по морето, за да можемъ да обгърнемъ цѣлото гръцко население въ Тракия, тъй прострѣната Гърция, безъ грѣбнакъ, покрай морето, ще бѣде по-слаба, отколкото ако границите ѝ бѣдатъ закрѣпени въ друга посока“.

Но това, г. г. народни представители, бѣше до свършването на балканската война. Отъ тогава гръцката политика вече измени своето направление. Гърците, както знаете, открай време искатъ да достигнатъ до Цариградъ и да простратъ своето владичество върху цѣла Тракия. И въ Санъ-Ремо тѣ сполучиха действително да действуватъ да имъ се даде не само Западна, но и Източна Тракия. Тѣ бѣха достигнали, както знаете, до Чатаджа. Но катастрофата имъ въ Мала-Азия ги върна обратно, като изгубиха Източна Тракия.

Турция, която владѣше Тракия, не я е забравила, и днесъ нейните аспирации се насочватъ къмъ Солунъ. Това трѣбва да бѣде известно на българското народно представителство. Още въ 1913 г., следъ нашата катастрофа, турците поискаха да разширятъ своето владичество отново въ Западна Тракия. Въ единъ документъ, който азъ намирамъ цитиранъ въ в. „Messager d'Athènes“ отъ 19 февруарий 1928 г., се съобщава, че Изетъ паша въ своите мемоари цитиралъ мемоарите на Джемалъ паша, който е водилъ тогава преговори съ покойния генералъ Савовъ, кждето се поменавя за съгласение между генералъ Савовъ и Джемалъ паша на следната база: (Чете) „Въ случай, че две балкански държави биха обявили война противъ една отъ договорящите страни, или въ случай, когато една отъ страните би влѣзла, съ съгласието на другата, въ конфликтъ съ нѣкоя балканска държава, на която въ помощъ би дошла друга балканска държава, другата договореща държава ще се намѣси сѣщо така въ полза на своята съюзница. Въ случай на щастливъ изходъ на войната, Турция ще получи Тракия до Караагачъ. Ако България получи Солунъ или Битоля, Турция ще се разшири до Мѣста“.

Г. г. народни представители! Азъ чета тоя документъ, за да изтъкна две нѣща: отъ една страна, че българските държавници въ туй време не сѣ отдавали голѣмо значение на Тракия и заради една Битоля тѣ жертвуватъ цѣлия бѣломорски брѣгъ, и отъ друга страна да подчертая, че турците тогава, както виждате, сѣ аспирирали да се разширятъ въ Западна Тракия до р. Мѣста.

Вамъ е известно, че въ времето на министъръ Радославовъ между България и Турция се сключи една конвенция за ректификация на българо-турската граница покрай р. Марица. Тая конвенция за ректификация на границата, по силата на която на България биде отстъпена територия и на дѣсния брѣгъ на р. Марица, не биде ратифицирана отъ турската камара. Това бѣше сѣщо така едно доказателство, че Турция не иска да се откаже отъ нѣкаква територия въ Тракия.

Но въ Лозана, презъ време на мирната конференция, турската делегация прояви едно голѣмо упорство, за да защити своите населенія въ Западна Тракия, и тя сполучи да наложи въ лозанския договоръ за миръ една клауза, споредъ която турците-мюсюлмани въ Западна Тракия не могатъ да бѣдатъ изселени, въпрѣки че изселването между Гърция и Турция стана принудително.

Въ Лозана турскиятъ тракийски комитетъ, който действуваше по нареждане на официалната турска делегация, раздаде една специална брошура и една специална карта за етнографската физиономиа на Западна Тракия. Въ тази карта, която включва и българската частъ отъ Тракия, сѣ дадени сведения, че турците сѣставляватъ 76.5% отъ цѣлото население, гърците — 11.2%, българите — 11.3% и другите елементи сѣ 1%.

На другата страница въ обясненията за земята и територията на Западна Тракия е казано, че 84% отъ земята принадлежи на турско население, 5% принадлежи

на гърците, 10% — на българите и само 1% на другите народности.

И това, г. г. народни представители, е още едно излишно доказателство, че турците тогава се борѣха да докажатъ, че Западна Тракия е турска областъ и, задържайки турското население тамъ, да оправдаятъ своите аспирации къмъ нея.

Днесъ въ Западна Тракия, споредъ гръцките вестници, има въ всички по-главни градове и села турски комитети за свободата на Тракия. И изглежда, че тия комитети действуватъ подъ влиянието и по внушение отъ Ангора. Въ полемиката, която миналата година се водѣ между гръцкия и турския печатъ, може да сте забелязали, че турците искатъ измѣстване на сегашната граница по на западъ. И когато Венизелосъ дойде на властъ, цѣлиятъ турски печатъ като по даденъ знакъ съобщи, че Венизелосъ билъ наклоненъ да отстъпи на турците Димотишкия четирѣжъ-линикъ. Разбира се, това бѣше единъ ballon d'essai, единъ опитъ да се види, дали гърците сѣ разположени да правятъ нѣкакви отстъпки, понеже турците аспириратъ да се разширяватъ на Западъ.

Отъ друга страна, въ изявленията на турския министъръ на външните работи, Тевфикъ Руждѣбѣй, не веднѣжъ вече се подчерта, че Турция продължава да бѣде балканска държава и че ще остане балканска държава, и че нѣкакви преговори тукъ, на Балканите, мимо Турция не могатъ да иматъ за нея значение, и тя ще ги смѣта като нѣщо обидно, оскърбително.

Ако Турция нѣмаше тия аспирации къмъ Западна Тракия, азъ мисля, че подобни изявления, карти и комитети не биха съществували. Но и единъ турски вестникъ, който излиза тукъ въ България, в. „Рехберъ“, въ първия си брой — когато се подписа търговскиятъ договоръ между България и Турция, писа една статия, въ която се казваше, че: (Чете) „Онзи, който владѣе Тракийската низина, той ще бѣде господаръ на Балканите“. И понеже България и Турция сѣ си раздѣлили тая низина, то ако тѣ се сприятелятъ, ако тѣ станатъ искрени приятели, тѣ ще станатъ господари на Балканите“. Това е сѣщо така една мисълъ, която показва, че турците не сѣ се отказали отъ ново разширение на Балканите, и то къмъ Западна Тракия.

Само ние, г. г. народни представители, стоимъ, така да се каже, безучастни и се отнасяме съ пренебрежение къмъ една чисто българска областъ. Ние дори, когато я притежавахме, не я ценѣхме и затуй я изгубихме. И оттогава насамъ ние продължаваме да се отнасяме къмъ нея съ едно неоправдано пренебрежение.

Преди една или две години отъ тукъ мина главниятъ редакторъ на турския официозъ в. „Милиетъ“, Махмудъ бей, много близъкъ приятелъ на Гази Кемалъ паша. Въ интервюто, което е направилъ тукъ съ български държавници, той съобщава, че нѣкой български държавникъ му казалъ, че тракийскиятъ въпросъ не е националенъ и затуй нѣмало отъ какво да се тревожатъ нито турци, нито други нѣкои наши съседи. Това твърдение на българския държавникъ, чието име той не споменава, ми дава сега поводъ да се запитамъ и да отговоря на въпроса: дали действително тракийскиятъ въпросъ е националенъ въпросъ?

Г. г. народни представители! Българската нация създаде и начерта националните си идеали въ своето историческо съществуване. Тия идеали не се създаватъ по желанието на този или онзи държавникъ. Тѣ се очертаватъ въ историческото развитие на нацията. А българската нация въ своя исторически животъ подчерта, че Тракия е нераздѣлна частъ на българското отечество.

Ще ми позволиѣ да приведа нѣкои данни отъ историята на българския народъ, за да се убедимъ всички, че действително Тракия е била винаги българска областъ.

Славяните, както знаете, нахлуха въ Балканския полуостровъ въ VI вѣкъ. Въ VI вѣкъ тѣ бѣха вече заседнали въ Мизия, минали Балкана и бѣха достигнали до самите стени на Цариградъ. Църковниятъ историкъ сирецътъ Йоанъ Ефески бележи, че въ 581 г. проклетиятъ славянский народъ потеглил и нахлулъ по цѣла Тракия, Елада и Тесалия, превзелъ много градове и крепости и че до 584 г. тѣ седѣли и мирували въ ромейските провинции безъ грижи и безъ страхъ. До половината на VII вѣкъ тия български славяни се настаняватъ въ Горна и Долна Мизия, днешна България, въ Тракия, достигатъ до самите стени на Цариградъ. И самъ византийскиятъ императоръ Константинъ Багренородни пише, че се пославянчила цѣлата страна и станала варварска. Тия славянски племена, които сѣщо така се разшириха и въ Македония, се чувствували

като родствени. Но понеже се дѣлѣли на разни враждувачи помежду си племена, нѣмало кой да ги обедини въ една нация, въ една държава. И тогава тая роля изпълнява Аспаруховата орда, нашитѣ прабългари, които обединяват тия разпокъсани славянски племена и създаватъ отъ тѣхъ единъ народъ и една държава. Понеже славянитѣ сѣ живѣли заедно съ прабългаритѣ въ днешна Ромъния, преди да дойдатъ на Балканския полуостровъ, държавната идея на прабългаритѣ имъ е била близка и затова тѣ много лесно сѣ я пригърнали. Но понеже славяни, родствени на мизийскитѣ, сѣ живѣли подъ Балкана, въ Тракия, стремехъ на българитѣ, следъ като си образували българска държава на Балканския полуостровъ, да слѣзатъ подъ Балкана и да обединятъ славянитѣ, били много естественъ. И затова още при първия наследникъ на Аспаруха, ханъ Тервелъ, българитѣ и славянитѣ потеглили за Цариградъ, и тукъ ханъ Тервелъ е стоялъ цѣла година, за да постави и закрепи на престола Юстиниана, и въ знакъ на благодарностъ му е била подарена Тракийската областъ подъ Балкана, която почва отъ Дебелтъ, сега с. Якезлий, минава презъ Голѣмъ и Малкъ манастирски върхове на Елховската околина и отива къмъ Търново-Сейменъ. Туй е първото разширение на българската държава къмъ Тракия.

Въ времето на ханъ Крумъ, който превзе Одринъ и Одринско и се яви предъ стенигъ на Цариградъ...

Министъръ А. Буровъ: Мислите ли, че тия исторически справки сѣ толкова нуждни и че Парламентътъ е толкова невежа, та да има нужда да четете предъ него тая историческа лекция? И мислите ли, че интересътъ на България би билъ ползуванъ отъ този езикъ? Азъ се чула предъ Парламента ли сме или предъ нѣкое събрание на емигранти?

Д. п. Николовъ (д. сг): Г. министре! Азъ мисля, че ще мога да установя, че нашата външна политика въ много отношения е била погрѣшна.

Министъръ А. Буровъ: Съ такава политика „Дето е стѣпвалъ български кракъ, българско е“ ще си строшите главата.

Д. п. Николовъ (д. сг): Моята мисълъ не е тая. Азъ искамъ само да подчертая, че както въ времето на Бориса, така и въ времето на Симеона и следъ него, Тракия бѣше българска областъ, защото бѣше населена отъ български славяни и българскитѣ царе сѣ искали да обединятъ българитѣ, които сѣ се намирали въ Тракия, заедно съ ония, които сѣ се намирали въ Мизия.

Министъръ А. Буровъ: Но преди Бориса и преди Симеона тя е била населена съ други. На сѣщото основание тѣ могатъ да кажатъ, че ние сме ги изнасилили и незаконно изгонили отъ тамъ. А преди тѣхъ е имало и трети. И азъ не знамъ дали нѣма да отидемъ до Ной и дали това сѣ политически разсѣждения или бабини деветини. Азъ съмъ много спокоенъ, търпеливъ и държа коректенъ езикъ, но когато виждамъ, че се прекалява, и то по въпроси, по които не може да се търпи прекаляване, извинете, че не мога да запазя хладнокръвие.

Д. п. Николовъ (д. сг): Азъ пъкъ мисля, че е мой дългъ въ този моментъ, когато се решава единъ въпросъ окончателно...

Министъръ А. Буровъ: Нищо окончателно не се решава, защото това е решение по силата на договора за приятелство и по силата на едно фактическо положение. Тукъ се решава въпросътъ дали ще бъдемъ въ миръ съ нашия съседъ или ще му сочимъ юмрукъ при нашето безсилие — това ще решаваме.

Д. п. Николовъ (д. сг): Точно това ще установя и азъ. Презъ турското владичество българитѣ си оставатъ пакъ тамъ, въпрѣки всички превратности на сѣдбата. Тѣ бѣха изгонвани много пѣти, най-вече насилствено, но Тракия запази своята етнографическа българска особеностъ. И българитѣ тамъ проявиха своето национално чувство и своята национална принадлежностъ къмъ българската нация както въ църковнитѣ борби, така сѣщо и въ редъ революционни борби. Азъ само ще спомена, че въ събора на българскитѣ представители въ Цариградъ презъ 1861 г. българитѣ въ Одринско имаха свой предста-

витель, както имаха такъвъ и въ църковния народенъ съборъ презъ 1871 г., който сѣщо представляваше тракийскитѣ българи.

Въ Тракия имаше и редица революционни движения. Тѣ датиратъ още отъ 1698 г. Имаше въстание и въ 1841 г.; имаше такава въ 1876 г.; имаше въстание и въ 1903 г. Всичко това показва, че българитѣ въ Тракия никога не сѣ дѣлили отъ цѣлокупното българско отечество и винаги сѣ се чувствували като едно съ българитѣ отъ свободна България.

Но дойдоха войнитѣ. Ние изгубихме Тракия, която притежавахме, и азъ ще кажа тукъ — по вина преди всичко на българскитѣ държавници, които не даваха достатъчно цена на тая областъ. И понеже не я оценявахме достатъчно, не можеха да ориентиратъ българската политика въ единъ правъ пѣтъ, а я насочваха само въ едно направление. Следователно, българската външна политика бѣше едностранчива и, като едностранчива, тя бѣше, значи, погрѣшна.

Азъ направихъ тая малка историческа справка, само за да подчертая горната мисълъ и да направя апелъ: българската външна политика не бива и занаятъ да бѣде едностранчива, а трѣбва да насочва вниманието си къмъ всички обекти, които сѣ създадени отъ нацията. А тѣ не се включватъ само въ Македония. Тукъ е Добруджа — люлката на българската държава; тукъ е и Тракия. Азъ не се стѣснявамъ да кажа това и мисля, че не е лошо като го поменавамъ, защото ние по международни договори притежаваме тая областъ, и, следователно, ако единъ денъ ни се падне благоприятенъ моментъ да искаме ревизия на договоритѣ, ние ще говоримъ, разбира се, открито и мисля, че по тоя въпросъ поне ще можемъ да си кажемъ думата.

Тракийскитѣ въпросъ, г. г. народни представители — мисълта ми е тая — не бива да се отдѣля отъ българската национална проблема. Даже азъ смѣтамъ, че по важностъ този въпросъ стои на първо мѣсто. Икономически и географически, не само исторически, съображения показватъ това. Следъ войнитѣ България не можеше, разбира се, да мисли да реализира своитѣ национални идеали, начертани отъ самата нация. Но тя имаше единъ повелителенъ дългъ: да запази правата на българитѣ и преди всичко правото имъ да живѣятъ въ роднитѣ си огнища.

Но какво стана, г. г. народни представители, съ българитѣ отъ Източна Тракия? Известно е, че въ 1913 г. българитѣ отъ Източна Тракия бѣха изгонени съ огънь и мечъ въ 24 часа, като се разориха и подложиха на сѣчъ цѣли села, като Залъвъ, Татарларъ и Булгаръ-кьой. Но ние забравяме тия звѣрства и разорения, които, споредъ професоръ Милетичъ, нѣматъ равни на себе си въ мъченическата история на българитѣ. На България следъ това се наложи Цариградскитѣ договоръ за миръ. По силата на тоя договоръ за миръ отъ 1913 г., приложение I, буква В, дветѣ правителства, българското и турското, се съгласяватъ да улесняватъ взаимното факултативно размѣняване на българското и мюсюлманското население отъ едната и отъ другата страна, както и на имотитѣ имъ въ една зона отъ 15 километра най-много по цѣлата обща граница. Но това постановление на договора не бѣ изпълнено отъ турцитѣ. Азъ искамъ да подчертая мисълта, че при всички актове между България и Турция, последната не изпълнява задълженията си. Въ случая тя не изпълни своето задължение да стане размѣна на населенията само на дълбочина отъ 15 километра по цѣлата граница.

На 2/15 ноември 1913 г. се сключи въ гр. Одринъ едно съглашение между България и Турция за бѣжанцитѣ отъ Тракия. По силата на чл. 3 отъ това съглашение българитѣ, отомански подданици, отъ селата на Родостския и Галиполския санджаци могатъ свободно да се върнатъ въ селата си. Понеже селата: Хеделий, Теслимъ, Ейля-Гюню, Лизгаръ, Калъ-Кьой и Калъ-Дьондьорме сѣ заети отъ мюсюлмански бѣжанци, съ тѣхъ се сѣ постѣпи съгласно предишния членъ отъ настоящето съглашение. Българитѣ, живущи въ градоветѣ въ Тракия, могатъ свободно да се върнатъ въ градоветѣ си. Въ Одринския и Лозенградския санджаци по настоящемъ се считатъ за градове: Одринъ, Лозенградъ, Бунаръ-Хисаръ, Узунъ-Кюпрю, Димотика, Баба-Ески и Люле-Бургазъ. Това значи, че българитѣ отъ горепомнатитѣ градове и села можеха свободно да се върнатъ по домоветѣ си. Но и това съглашение не бѣ изпълнено отъ Турция, не се допуснаха българитѣ отъ тѣзи градове да се върнатъ. Въпросътъ остана откритъ и стоя откритъ отъ 1913 г. до 1923 г.

Въ Лозанската мирна конференция през 1922/1923 г. и българската делегация, и тракийската делегация, въ която имах честта да бъда член, молихме, искахме да се позволи на българитъ отъ Източна Тракия да се върнатъ обратно въ родината си. Ние бѣхме подкрепени въ това искане отъ английския представителъ Лордъ Кърсонъ, отъ французкия представителъ Бомпаръ и отъ италианския представителъ маркизъ Гарони. Всички посочени на турцитъ, че е необходимо, че е полезно и за самитъ тѣхъ да се съгласятъ и да позволятъ на българитъ да се върнатъ да живѣятъ въ роднитъ си огнища. И дори въ заседаниѣта на териториалната комисия, на която председателъ бѣше Лордъ Кърсонъ, последниятъ забеляза на Исметъ паша: българитъ сѣ живѣли преди васъ въ тази страна и затуй трѣбва да имъ разрешите да се върнатъ. Но турцитъ останаха непреклонни. А отъ друга страна, г. г. народни представители, ние имахме увѣреніята на видни членове отъ турския комитетъ, на който днешниятъ председателъ на турската република Мустафа Кемалъ фактически бѣше председателъ, че това искане на тракийскитъ българи ще бѣде удовлетворено. Тѣ изпратиха Шакиръ бей, бившия одрински валия, който се яви въ четвъртия конгресъ на тракийскитъ бѣжанци въ Славянска беседа, и публично заяви, че ще разрешатъ на българитъ да се върнатъ обратно въ своитъ родни огнища, щомъ гърцитъ бѣдтъ изгонени. Това той го подчерта и писмено. Но и това обещание не биде изпълнено. А напротивъ, въ 1915 г. ние виждаме подписанъ договорътъ за приятелство между България и Турция, съ който турцитъ наложиха на България да ликвидира този въпросъ тъй, както тѣ искатъ. По този договоръ на българитъ не се позволяваше да се върнатъ въ своитъ огнища. Нѣщо повече, конфискуваха се и имотитъ на всички ония, които бѣха изгонени отъ 5/18 октомврий 1912 г. нѣсамъ.

Въ буква В на протокола, приложенъ къмъ Ангорскитъ договоръ за приятелство между България и Турция отъ 1925 г., е казано: (Чете) „Недвижимитъ имоти отъ какъвто и да е видъ, принадлежащи на българитъ отъ европейската територия на турската република, съ изключение на Цариградъ, които сѣ изселили въ България следъ 5/18 октомврий 1912 г. до подписването на настоящия протоколъ, както и недвижимитъ имоти, отъ какъвто и да е видъ, принадлежащи на мюсюлманитъ отъ териториитъ на отоманската империя, откъснати вследствие на балканската война, които сѣ изселили въ Турция следъ 5/18 октомврий 1912 г. до подписването на настоящия протоколъ, ще останатъ собственостъ на държавата, въ чиято територия тѣ се намиратъ“. Ние и тогава протестирахме, г. г. народни представители, противъ този договоръ не само изъ градоветъ на България, но и въ българската Камара. Явиха се наши защитници и ние водихме борба противъ този договоръ за две нѣща: първо, защото се отнематъ всички права на българитъ отъ Тракия и преди всичко основното право на гражданина да живѣе тамъ, въ което иска — а единъ приятелски договоръ и то за „вѣчно“ приятелство между България и Турция, мисля, че не трѣбваше да допусне този скандалъ да се отнема на българитъ въ Тракия правото да живѣятъ тамъ, където сѣ се родили — и, второ, защото се отнемаха имотнитъ позѣа на българитъ, създадени презъ течение на вѣковетъ съ кървавъ потъ и въ замѣна на това не имъ се даваше нищо. Но протоколътъ, приложенъ къмъ Ангорския договоръ, и до днесъ остана неприложенъ.

Новиятъ договоръ, г. г. народни представители, който днесъ се внася за одобрение, споредъ моето мнение, иде да улесни само турцитъ, да улесни Ангора въ приложението на този протоколъ къмъ Ангорския договоръ, който досега стои неизпълненъ, неприложенъ. И, доколкото сме научили отъ вестницитъ, този актъ бѣ исканъ отъ турцитъ, понеже чрезъ него тѣ защитава и осигуряватъ свои жизнени интереси.

Нашата политика спрямо турското население въ България е била винаги политика на покровителство, дори по-големо покровителство къмъ турцитъ, отколкото къмъ други граждани. Тази политика на покровителство бѣше изразена не само въ законодателни, но и въ административни актове. Още съ прокламацията на главнокомандващия отъ 1 декемврий 1912 г. къмъ македано-одринското население, издадена въ Лозенградъ, се забраняваше сключването на сдѣлки въ новозавладѣнитъ земи, отнасящи се до недвижимитъ имоти отъ какъвто и да е родъ. Съ тази прокламация се защитаваха и запазваха имотитъ преди всичко на турцитъ. Законътъ на г. Драгиевъ отъ 1919 г.

за нищожностъ на сдѣлките съ недвижими имоти въ новитъ земи сѣщо така бѣше една защита на турцитъ, чиито имоти бѣха купени било отъ бѣжанци, било отъ мѣстни граждани. На българитъ отъ България на законно основание, възъ основа на този законъ, се отнемаше възможността да се снабдяватъ съ нотариални актове за недвижими имоти, бивша собственостъ на турци, ако и да бѣха броели на последнитъ стойността имъ въ злато.

Тази неправда къмъ българскитъ граждани бѣше само отчасти поправена съ закона за уреждане на неформенитъ съ нотариални актове по купко-продажби на недвижими имоти отъ 15 юлий 1920 г. Съ забележка втора на чл. 1 отъ тоя законъ се разрешава да се оформятъ по купко-продажби на имоти, които не надминаватъ 50 декара обработваема земя и къща, или къща и дюкянъ и 15 декара обработваема земя, стига купувачътъ да е влѣзалъ въ владение на тия имоти и да притежава било частенъ продавателенъ актъ, писменъ или устенъ договоръ или други каквито и да било доказателства.

Съ закона за уреждане на недвижимата собственостъ въ новитъ земи отъ 1921 г., правото на българскитъ граждани да получатъ въ собственостъ закупенитъ отъ тѣхъ, разбира се, турски имоти се разшири до 100 декара обработваема земя и къща или къща и дюкянъ и 15 декара обработваема земя. Но тогава излезе едно окръжно отъ Министерството на правосѣдието № 1851 до нотаріуситъ и мировитъ сѣдии, които извършваха нотариални дѣла, съ което министерството нареждаше да не изслушватъ продажби на имоти, принадлежащи на инородци турци бѣжанци, докле последнитъ не представятъ отъ Министерството на земледѣлието и държавнитъ имоти и Дирекцията на т. п. с. документи, че имотитъ имъ сѣ свободни. Всичкитъ тѣзи закони и окръжни, г. г. народни представители, преследваха една целъ — да запазятъ имотитъ на турцитъ отъ незаконно или друго вземане.

Министъръ А. Буровъ: Да запазятъ интереситъ на българската държава отъ незаконно прехвърляне на имоти, върху които евентуално българската държава би имала право.

И. Ингилизовъ (мак): Става 10 години, г. министре, това право българската държава не го е упражнила.

Министъръ А. Буровъ: То е другъ въпросъ. Азъ казвамъ каква е целта на тия мѣрки и какво тѣ сѣ гонили.

И. Ингилизовъ (мак): Най-после да се разбере, кое е частно и кое е държавно, дали сѣ запазени интереситъ на държавата или не сѣ.

Д. п. Николовъ (д. сг): Дали сѣ запазени интереситъ на държавата, ще кажа сега.

Министъръ А. Буровъ: Да се казва, че по този начинъ се запазватъ интереситъ на заинтересованитъ, струва ми се, е много пресилено.

И. Ингилизовъ (мак): Това не е целта, а това се постига

Д. п. Николовъ (д. сг): Чл. 7 отъ закона за уреждане на недвижимата собственостъ въ новитъ земи дословно казва: (Чете) „Държавата връща владѣнитъ отъ нея безстопанствени имоти на тѣхнитъ законни притежатели, ако тѣзи последнитъ се завърнатъ до 27 юлий 1925 г.“ Това е г. министре, целта на закона — да се запазятъ имотитъ на турцитъ, та като се върнатъ тѣ до тази дата, да имъ се дадатъ.

Министъръ А. Буровъ: Отъ кога е този законъ, който цитирате?

Д. п. Николовъ (д. сг): Отъ 1921 г.

Министъръ А. Буровъ: А това, което сме въвели ние като ново, то е именно конвенцията, която поставя тѣзи имоти подъ съвършено другъ режимъ, и въ такъвъ случай вътрешниятъ законъ ще отстъпи предъ международното уговаряне. Косвено пледираге съвършено друга теза.

Д. п. Николовъ (д. сг): Важно е, че много отъ тѣзи имоти се върнаха вече. Ще посоча какво остана.

Министър А. Буров: Скачате от една тема на друга. Това е свършено друг въпрос.

Д. п. Николов (д. сг): Не е свършено друг въпрос, а точно това, че имотите се запазваха и много от тях се върнаха вече на бившите собственици.

Такава беше политиката на България. А каква беше политиката на Турция? Аз ви я казах. Политиката на Турция беше тъкмо противната — не запазване имотите на своите подданици, а тяхното заграбване. България със своята политика пази имотите на турците, а Турция конфискува имотите на българите и не им позволи да се върнат, нито пък ги обезщети.

Направи се замъна на имотите. Аз ви приведох по-рано какво загуби България от тази замъна. Имотите на изгонените от източна Тракия българи възлизат на: (Чете) „Къщи и други покрити имоти — 34.062; ниви, ливади, лозя и други — 1.961.440 декара; гори и пасища — 216.042 декара; едър добитък — 131.231 глави; дребен добитък — 649.431 глави. А, според официалните сведения на Министерството на земледелието и държавните имоти, турските имоти на изселените се от новите земи мюсюмани възлизат на: къщи и други покрити имоти — 3.607; ниви, ливади, лозя и други — 285.821 декара и 3 ара; гори и пасища — 1.224 декара и 17 ара“

Както виждате, разликата е извънредно голяма. По нашите пресметания, имотите на българите по сегашна оценка са крило около 10 милиарда лева, а на турците около 600 милиона лева. По едно постановление на Министерския съвет, имотите и на ония турци, които са изселени в сегашните граници на турската република, също така ще се върнат. И като сме тук, че ония, които са се върнали до 1925 г., са си взели имотите; като сме тук, че и ония, които не са се изселили в границите на сегашната Турска република, а са отишли в Гърция или другаде, ще си вземат имотите, ще се убедите, г. г. народни представители, че България няма да има нищо, с което, тъй да се каже, да запълни тази загуба, която ѝ се нанесе с отнемане имотите на българите от Източна Тракия.

И аз се питам сега, защо турците толкова много настояваха да се сключи този пакт за ненападение и арбитраж? Моето мнение, г. г. народни представители, е, че те искаха чрез този пакт да наложат на България да изпълни постановленията на протокола макар, че те не са изпълнили нищо от него. И в това ме убеждават следните извления, които са правени от отговорни турски държавници. Вестник „Милиет“ от 25 март т. г. помества извления на турския пълномощен министър в София, Хюсрев бей, в които той казва: (Чете) „Бих желал главно да осветля общественото мнение относно приложения към конвенцията за приятелство протокол по застроените и поземелни имоти. От 3 години насам, откакто се намирам в София, занимавам се с преговорите относно тълкуването на протокола, и време е дошло да се даде едно разрешение и да се тури той във изпълнение“. Сжият пълномощен министър прави извления в в. „Джумхуриет“, турски официоз, от 5 април т. г., в които казва: (Чете) „Между България и Турция няма въпроси, които да чакат своето разрешение. Остават висящи само преговорите по тълкуването, което ще се даде на някои пасаж на текста на протокола за имотите. По този въпрос очакваме отговора на българското правителство на направените от наша страна постъпки. Няма съмнение, че и този въпрос ще получи своето разрешение в непродължително време“. Наистина, Хюсрев бей в едно интервю, което е дал на в. „Мир“, бр. 8.605 от 9 март 1929 г., отричаше, че с новия пакт се преследва приложението на Ангорския протокол. Той казва: (Чете) „Вие ме питате, дали опасенията, подхранвани от известни български кръгове за предполагаеми материални и морални вреди, които пактът би донесъл, имат някакво основание. Аз съмтам, че тези опасения почиват на едно недоразумение. Пактът за ненападение, неутралитет и арбитраж има за цел консолидирането на мира и мирното уреждане на всички евентуални разногласия. Така че, неговият обект изцяло лежи в областта на политиката. Наопаки, материалните рекламации и правата за собственост на отделните лица, и в едната и в другата страна, дотолкова, доколкото те имаха нужда да бъдат уредени чрез спогодба между държави, те биха били уредени чрез договора за приятелство и прибавени

към него протоколът. Очевидно, че точното и цялостно приложение на постановленията в този протокол, който е предназначен да уреди тия рекламации и права по един начин, позволяващ да се задоволи най-големият възможен брой законни интереси, е желано от двете правителства. Ето защо, впрочем, водят се преговори, за да се даде едно точно тълкуване на известни пунктове от протокола, които са възбудили съмнения относно тяхното значение. Аз съмтам, че тия преговори наскоро ще свършат с една пълна спогодба, която ще позволи наново да се възобнови приложението на протокола, чието отлагане е създавало едно вредно положение за интересите на голем брой лица“.

Това казва Хюсрев бей. Въпреки това мнение, аз съм убеден, г. г. народни представители, че Турция ще използва постановленията на чл. чл. 3, 4, 5, 6 и 22 от този нов пакт, за да осигури материалните интереси на турците, засегнати от протокола. Това ясно се разбира и от извленията на Махмуд бей, главен редактор на в. „Милиет“ и близък приятел на Мустафа Кемал паша. Във броя от 16 март на в. „Милиет“ е поместена статия от Махмуд бей, главен редактор на сжия вестник и народен представител, по повод подписването на турско-българския пакт, в която се казва: (Чете) „Не съществува между Турция и България никакъв спор, засягащ нашите жизнено интереси или нашите граници. Що се касае до трудностите, които се появяват от време на време при прилагането на съществуващите договори и вследствие на обстоятелството, че тези, които са натоварени да ги прилагат, различно гледат на работите, ние се надяваме, че новият договор ще тури край на тези затруднения“. Няма да споменавам извленията на самия министър на външните работи в в. „Милиет“ и „Стамбул“ от 11 април, който също така казва, че с България остават да се уредят само въпросите за недвижимите имоти.

Д. Даскалов (з. в): Тия извления са най-важни, защото са на отговорния министър.

Д. п. Николов (л. сг): Но, г. г. народни представители, не са само имотите по буква „В“ от протокола, които интересуват турците. Тях ги интересуват и разпоредбите по другите букви от този протокол, където също така са засегнати материални интереси. Според буква „Г“ на протокола, приложен към Ангорския договор за приятелство: (Чете) „Недвижимите имоти, от които и да е вид, належащи се в България и принадлежащи на турски подданици, или належащи се в Турция и принадлежащи на български подданици, които остават извън приложението на предишния член“, — буква В — „ако законните им собственици не ги владят понастоящем, ще бъдат върнати на тези последните, на правомощните или на техните пълномощници. Всички мърки и изключителни разпореджения, които, по каквато и да било причина, са били приложени върху тези имоти, ще бъдат отменени веднага след влизането в сила на настоящия протокол“.

Приходите от имотите, които са били секвестрирани, ще бъдат изцяло внесени на техните собственици.

Във случай, че имотите са заети от заселници или от местни жители, на заинтересованите собственици ще бъде даден един справедлив наем“.

Тук, г. г. народни представители, се засягат всички изселници от преди 1912 г., значи, поез цялото съществуване на свободна България от 50 години насам. И ако тези имоти се владят било по давностно владение, било по завземане, България сега ще трябва, по силата на буква „Г“, да внесе на собствениците приходите от имотите, които са били секвестрирани или имотите да бъдат върнати на техните собственици, или пък да им се даде един справедлив наем.

Но има и буква „Е“, която също така засяга материални интереси.

Министър А. Буров: Г. п. Николов! Кое четете Вие — сегашния ли договор, или договора от 1925 г., защото аз се питам дали вие добре разбирате онова, което ние дебатирате сега.

Д. п. Николов (д. сг): Аз достатъчно изясних с извленията на Тефик Руджи бей, че турците искат с този пакт да осигурят приложението на договора.

Министър А. Буровъ: Какъ си представлявате Вие единъ договоръ подписанъ? Мислите, че е подписанъ, за да се мамимъ?

Д. п. Николовъ (д. сг): Не да се мамимъ.

Министър А. Буровъ: Ами че той още като е подписанъ и приетъ отъ българския Парламентъ въ 1925 г., е приетъ добросъвестно да бжде прилаганъ. Какво искате да кажете сега?

Д. п. Николовъ (д. сг): Искамъ да кажа . . .

Министър А. Буровъ: Че ако нѣма новиятъ договоръ, не би се прилагалъ подписаниятъ договоръ?

И. Януловъ (с. д): Че Парламентътъ не е знаелъ какво е гласувалъ.

Министър А. Буровъ: Значи, и той не е знаелъ? Пъкъ и Вие много го знаете. Сигуренъ съмъ, че не сте го чели.

И. Януловъ (с. д): Зная го много добре и ще взема думата по него. Свързани сме съ милиарди задължения.

Д. п. Николовъ (д. сг): Г. министърътъ не може да говори другоаче. Това разбирамъ, но въ всѣки случай мисля, че и ние имаме право да си кажемъ думата.

Министър А. Буровъ: Никой не ви отрича правото да си кажете думата, но трѣбва да я кажете по начинъ такъвъ, че да има известенъ смисълъ.

Д. п. Николовъ (д. сг): Буква „Е“ отъ протокола, г. г. народни представители, казва: (Чете) „Дветъ договорящи страни сѣ съгласни да считатъ като престанали да съществува и изгубили всѣкава валидностъ разпорежданията на Цариградския договоръ и неговитъ приложения, освенъ ония, които опредѣлятъ границата между дветъ държави“.

(Председателското мѣсто заема председателътъ)

Освенъ границата, всички други постановления въ Цариградския договоръ отъ 1913 г. се анулиратъ. Между тѣзи постановления има и единъ протоколъ къмъ Цариградския договоръ, брой № 5, въ който се казва: „Въ днешното заседание ние, отоманската делегация, направихме на българската делегация следното предложение:

„За да улесни сключването на турско-българския договоръ, отоманската делегация има честь да уведоми българската делегация, че, ако българското правителство се откаже отъ всички рекламации за поддържане на военнопленниците и се съгласи да се задоволи да получи само платенитъ отъ нея заплати на пленниците турски офицери, то отоманското правителство ще се откаже отъ своя страна отъ претенциитъ си:

1) отъ капитализиране на доходитъ отъ вакъфитъ;
2) отъ своитъ претенции, за да бжде обезщетена за турскитъ държавни частно-правни недвижими имоти, които се намиратъ въ отстъпената територия и които се състоятъ въ покрити и непокрити недвижими имоти: земи, езера, риболовни блати и други, предвидени въ чл. 12 на договора, и

3) отъ своитъ претенции за вакъфитъ мюстесна, съ завземането на които сѣ нанесени щети върху частни суверенни права.

Българската делегация прие това предложение“.

И сега, г. г. народни представители, понеже се анулиратъ по буква „Е“ всички постановления отъ Цариградския договоръ, освенъ въпросътъ за границата, ще трѣбва, като се повдига въпросъ предъ арбитражнитъ сѣдилища, да се плащатъ рекламациитъ и на тѣзи бивши собственици турци, които сѣ засегнати въ тоя протоколъ. Тукъ мене ми даватъ сведение, че само за единъ частенъ вакъфъ въ Ихтиманско турцитъ сѣ искали 200 хиляди златни лири, които сѣ равни на 4.600.000 златни лева или на 130 милиона книжни лева. И понеже въ Южна България имало още 4 такива голѣми вакъфи, то, ако приблизително тая стойностъ се даде и на другитъ вакъфи, ще имаме, значи, да плащаме около 700 милиона лева.

Министър А. Буровъ: Никаква подобна рекламация нито съществува, нито е предявена, нито нѣкой сериозно мисли, че ще бжде предявена.

Д. п. Николовъ (д. сг): Азъ казахъ, че турцитъ ще искатъ да използватъ известни членове отъ новия пактъ, за да имъ се платятъ тѣзи рекламации.

Министър А. Буровъ: Новиятъ пактъ не създава никакви нови правоотношения, нито нѣкакви нови норми.

Д. п. Николовъ (д. сг): Добре.

Министър А. Буровъ: Новиятъ пактъ има изключително процесуаленъ характеръ.

Д. п. Николовъ (д. сг): Ще видимъ.

Министър А. Буровъ: Какъ ще видите? Трѣбва да го прочетете.

Д. п. Николовъ (д. сг): Защото не веднѣжъ отъ министерската маса се говорятъ едни работи, а следъ това излизатъ други.

Министър А. Буровъ: Колко пѣти пъкъ отъ тази трибуна се говорятъ работи, които нѣматъ нищо общо съ действителността. Ако направимъ една статистика, ще видите — оставете я.

Д. п. Николовъ (д. сг): Г. г. народни представители! Ако действително това е тѣй, както каза г. министърътъ на външнитъ работи, то българското правителство трѣбваше да иска да се тури поне въ пакта, че всички стари спорове не се засѣгатъ отъ договора. Туй е нормалното и логичното; тѣй е въ всички пактове. И азъ ще ви прочета сега и други пактове, за да се увѣрите, че е действително така.

Въ чл. 4 отъ гръцко-югославянския пактъ за приятелство, помирение и арбитражъ се казва: „Това задължение не се прилага: 1) върху спорове, възникнали преди сключването на настоящия пактъ“. Ето това е нормалното. Такава клауза трѣбва да съществува и въ нашия договоръ — че всички спорове, които сѣ възникнали преди сключването на този пактъ, не влизатъ въ смѣтка. И тогава азъ нѣма да правя никакви бележки и никакви възражения по пакта, защото и ние сме за приятелство съ Турция. Азъ имамъ основание да смѣтамъ, че действително турцитъ ще използватъ този договоръ, за да разрешатъ старитъ възникнали спорове, които по една и друга причина още не сѣ разрешени.

Министър А. Буровъ: Г. Николовъ! Ако сте проучили въпроса, ще видите, че отъ 10 договора за арбитражъ, въ единъ ще намѣрите тая ограничителна клауза, а въ деветтъ нѣма да я намѣрите.

Д. п. Николовъ (д. сг): И дори ако бѣше тѣй, както казва г. министърътъ, . . .

Министър А. Буровъ: Не „дори“, ами е така.

Д. п. Николовъ (д. сг): . . . азъ мисля, че интереситъ на българския народъ, на българската държава налагаха това изключение да приемемъ ние.

Министър А. Буровъ: Да продължимъ да се караме и да нѣмаме примирение.

Х. Силяновъ (д. сг): Тогава нѣма смисълъ самиятъ пактъ. По нѣкои въпроси, свързани съ миналото, можемъ да дойдемъ до война, да не дойдемъ до арбитражъ. Това е логичното по нѣкои спорове, които биха възникнали.

Д. п. Николовъ (д. сг): България не е въ такова положение, че да се страхува толкова много отъ Турция.

И. Януловъ (с. д): За кои процеси тамъ е дума?

Х. Силяновъ (д. сг): За всѣкакви.

Д. п. Николовъ (д. сг): Бие на очи, г. г. народни представители, че докато Турция иска да осигури своитъ интереси и докато България въ много отношения вече приложи протокола — азъ имамъ случая да ви приведа примѣри какъ на туркинитъ се върнаха имотитъ — Турция досега не приложи абсолютно нищо отъ протокола, приложенъ

към Ангорския договор за приятелство. Нещо повече: Ангора проявява явна неприязнь към българитѣ. Ето нѣкои факти, и то следъ подписването на този договор за приятелство.

Има едно село Курфалж до самия Цариградъ. Тамъ има 40 български къщи. Изгониха свещеника, изгониха учителя и не имъ позволяватъ днесъ да иматъ българско училище и българска църква. Българитѣ сѣ принудени да погребватъ мъртвитѣ безъ опѣло и да регистриратъ ражданията предъ турския ходжа. Турцитѣ поискаха дори да ги изгонятъ, да ги изпѣдятъ въ Гърция, защото въ нафузитѣ имъ пише, че били християни, макаръ че въ забележката къмъ буква А на Ангорския протоколъ изрично е казано „Считатъ се принадлежащи къмъ българското малцинство турскитѣ подданици отъ християнско вѣроизповѣданіе, чийто матеренъ езикъ е българскиятъ“. Тия хора тамъ говорятъ български; категорично е казано въ протокола къмъ договора за приятелство, че тѣ се сѣмѣтатъ за българско малцинство, но турцитѣ, въпрѣки това, правѣха усилия да ги изпатратъ въ Гърция, защото били християни.

Преди нѣколко месеца изгониха отъ Лозенградъ 10—15 български семейства. Не позволяватъ на българитѣ да се движатъ извънъ мѣстожителствата си, само защото въ нафузитѣ на нѣкои отъ тѣхъ било казано, че били християни — значи, пакъ по сѣщото съображение, което казахъ. Не признаватъ българското подданство на българи, които сѣмѣ приели такова, а ги третиратъ като турски подданици. Конфискуватъ подъ разни предлози имотитѣ на българи въ самия Цариградъ. И най-после изгониха отъ Одринъ българския владика и сега не му позволяватъ да се върне въ седалището си. Ето вече 6 месеца той не е въ Одринъ, и какво ще стане съ него не знаемъ.

Но, г. г. народни представители, турцитѣ освенъ че искатъ съ тоя пактъ да осигурятъ своя материални интереси, тѣ преследватъ и друга една целъ — целъ на държавна сигурност. Турскиятъ министъръ на външнитѣ работи Тевфикъ Руджи бей е направилъ предъ главния редакторъ на в. „Вакътъ“ изявления, препечатани въ в. „Аксамъ“ въ броя му отъ 14 февруарий т. г., въ които той е казалъ следното: (Чете) . . . „Безспорно, Турция и България сѣмѣ намирали едно време въ разрѣзъ и въ борба една съ друга. Но тази борба предизвика най-нещастни послѣдствия. Обстоятелството, че не съществува никакъвъ споръ между дветѣ страни имъ позволява да поставятъ всичкитѣ си сили въ услуга на своята защита срещу евентуалността на една беда отъ рода на она, на която сѣмѣ били изложени напослѣдъкъ. Отъ турско-българското приятелство изхожда фактътъ, че границитѣ на сигурността за Турция се простиратъ до брѣговетѣ на Дунава и до Северна България. Това приятелство изключва за тази последната всѣка опасностъ отъ изолитане и разширява и засилва сигурността на България, като ѝ осигурява една подкрепа на югъ“.

Тоя езикъ, г. г. народни представители, на турския министъръ на външнитѣ работи ме навежда на мисълта, че ние катоже отново започваме да плуваме въ водитѣ на една погрѣшна политика, или че поне Ангора иска да ни въвлѣче отново въ нея.

Министъръ А. Буровъ: Вие говорите пакостни работи, които могатъ само да вредятъ на България, безъ да създаватъ това, г. Николовъ. Тѣмъко тая интрига, ако щете, била великолепно посрещната отъ известни сръбди. И е много печално, че тя се лансира, макаръ въ една хипотетична форма, въ българския Парламентъ. Нищо шито, нищо покрито нѣма, никакви задни намѣрения, никакви тайни. Пактътъ е една работа открита, почтена и лоялна, изразъ на миролюбивата политика на България.

Д. п. Николовъ (д. сг): Азъ сѣмѣ по изявленията на Тевфикъ Руджи бей.

Министъръ А. Буровъ: Не можете да сѣмѣдите по изявленията на когото и да било, освенъ по изявленията на отговорното правителство, което ви поднася тоя пактъ.

Д. п. Николовъ (д. сг): Азъ се радвамъ, че г. министърътъ категорично заявява това.

Министъръ А. Буровъ: Само зло докарватъ всичкитѣ тия инсинуации. Тѣ никога не могатъ да ползуватъ, а могатъ само да вредятъ.

Д. п. Николовъ (д. сг): Дай, Боже, да е тѣмъ, но азъ се сѣмѣтнахъ за задълженъ да направя едно предупреждение.

Министъръ А. Буровъ: Какво предупреждение ще правите, когато нѣма мѣсто за никакво предупреждение, и нѣмате основание да правите такова предупреждение.

Д. п. Николовъ (д. сг): И тѣмъ азъ сѣмѣтамъ, че съображения на държавна сигурностъ отъ турска страна и съображения за осигуряване на голѣми турски материални интереси, свързани съ прилагането на Ангорския протоколъ, каратъ ангорското правителство да иска сключването на тоя договоръ. Ние не сме никога противъ приятелството съ Турция, но ние винаги сме искали приятелство съ нея, но винаги сме искали въ отношенията на дветѣ страни да има взаимностъ, а не само България да дава, не само България да отстъпва. Ако Турция действително се вдѣхновяваше отъ чувство на искрено приятелство, тя не би правила прѣчки за връщането на българскитѣ изгнаници отъ Източна Тракия. Като турско малцинство въ България — а то е повече отъ 600 хиляди души — се ползува съ всички права, преди всичко съ правото свободно да живѣе въ роднитѣ си огнища — така и Турция нѣма защо да се страхува отъ 200-хилядното българско население, а трѣбваше да се съгласи, ако милѣше за балканския миръ и за трайно и искрено приятелство съ България, да позволи на българитѣ отъ Тракия да се върнатъ и да живѣятъ тамъ, гдето сѣмѣ родили и където дѣдитѣ имъ сѣмѣ живѣли презъ течение на вѣковетѣ.

Вмѣсто реални доказателства за приятелство, отъ Турция ни идатъ хвалби и лѣскарства. Хвалбитѣ, които се отправятъ отъ турския печатъ по адресъ на нашето правителство, наградитѣ, които се даватъ на нашия пълномощенъ министъръ въ Турция, мисля, че трѣбва да ни накаратъ да бѣдемъ крайно внимателни. Азъ сѣмѣтамъ, че всичкитѣ тия хвалби и лѣскарства преследватъ целта да се осигури гласуването по-скоро на тоя пактъ, на тоя договоръ. Но истинската оценка на турскитѣ шовинисти за насъ, българитѣ, не е тази, която се съобщава въ тия хвалби.

Въ една статия, помѣстена въ турския вестникъ „Милл Газетъ“, издаванъ въ Одринъ, въ брой 71 отъ 18 юни 1928 г., подъ заглавие „Открито да говоримъ“, се казва (Чете) „Когато се говори за Балканиитѣ, измежду народитѣ които живѣятъ тамъ, на първо мѣсто на ума идатъ българитѣ. Защото тѣ сѣмѣ културни ли? Не. Ние не казахъ подобно нѣщо. Ние твърдимъ противното. Даже нѣма нужда и отъ това, защото българитѣ въ очитѣ на всички народи сѣмѣ известни като единъ народъ, който се отличава съ своята грубостъ, разбойничество и вагабонство. Преди общоевропейската война, измежду европейскитѣ народи тукъ-таме се сръщаха нѣкои, които даваха ухо на крѣстѣнитѣ, които тѣ издаваха. Ала свѣтовната война стана единъ хубавъ случай, за да докаже на народитѣ отъ цѣлия сѣмѣтъ каква стока сѣмѣ тѣ“. — Моля ви се, това се пише отъ хора, на които българската армия презъ войната даде цѣлата подкрепа, за които българската армия даде толкова жертви, българската армия, която запази турската империя.

Министъръ А. Буровъ: Тѣ вие мислите ли, че въ България нѣма хора съ подобна глѣтка, за да напишатъ подобно нѣщо. Има серсеми много!

Д. п. Николовъ (д. сг): Г. г. народни представители! Договорътъ за неутралитетъ, помирение, сѣмѣдно уреждане и арбитражъ между България и Турция не носи изгоди за България. Той осигурява облаги за турцитѣ. И ако въ нѣкои наши сръбди се е вече съзнала извършената грѣшка презъ 1925—1926 г. съ сключването на Ангорския договоръ за приятелство, азъ мисля, че е време сега на Народното сѣмѣбрание да я поправи. И азъ си позволявамъ, следъ всичко, което казахъ, да апелирамъ къмъ народното представителство да поправи тая голѣма грѣшка — да не кажа по-тежка дума, . . .

Нѣкой отъ лѣвницата: Много късно се сѣмѣщате.

Д. п. Николовъ (д. сг): . . . като отхвърли този договоръ или, най-малко, като го изпрати въ комисията, където той да остане, докогато ангорското правителство даде реални доказателства за приятелство, каквито дава българското правителство, и че изпълнява поиститѣ свои задължения, и докато — азъ оживамъ по-нататѣкъ — то не прояви своята готовностъ да ни даде възможностъ, да ни улесни да си осигуримъ и териториаленъ излазъ на Егея по течението на р. Марица.

Председателътъ: Има думата народниятъ представителъ г. Христо Калфовъ.

Х. Калфовъ (д. ср): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Предъ насъ е договорътъ за неутралитетъ, помирение, съдебно уреждане и арбитражъ между България и Турция.

Какъвъ е смисълътъ на този договоръ? Както е известно, въ последно време твърде много договори бидоха подписани между отделни държави или групи отъ такива, до такава степенъ, че нѣкъде въ печата почнаха да се отнасятъ съ известна ирония къмъ сключването и подписването на такива договори. Знаете, че влезе въ употребление думата „пактомания“. Дали договорътъ, който ние днесъ разглеждаме, е такъвъ или той има своето голямо значение за българската държава и за българския народъ?

Всички тѣзи договори иматъ своя първоизточникъ въ голѣмата война, въ мирнитѣ договори, които бѣха сключени непосредствено следъ нейния край. Както е известно, съюзенитѣ и сдружени сили, за да успѣятъ въ брѣбата, въ която бѣха ангажирани, прибавиха къмъ силата на оръжието и силата на духа, като между другото издигнаха и лозунга, че войната се води за самоопредѣлянето на народитѣ. Войната се свърши съ победа за тѣхъ; и тѣ съставиха и наложиха мирнитѣ договори. За да могатъ тѣзи мирни договори да бѣдатъ по-добре защитавани предъ свѣтовната свѣсть и по възможностъ по-дълготрайни, предвидѣха се клаузи и се установиха институти, които трѣбваше да достигнатъ едната и другата цели. Промѣната, която стана въ свѣта следъ тази война, е така голяма, така радикална, че тя може да бѣде сравнявана само съ подобната ней, станала преди единъ вѣкъ, следъ великата френска революция, свързана съ бурния периодъ на първата френска империя, на Наполеонъ I, и санкционирана въ Виенския конгресъ. Промѣната въ територии бѣше толкова голяма, размѣстванията бѣха така значителни, че трѣбваше действително да се взематъ специални мѣрки за закрепване на установения редъ; и тѣзи мѣрки бѣха включени въ мирнитѣ договори било съ учредяването на отделни институти, било съ включването на специални клаузи и разпорѣждания.

Главната институция, която държи смѣтка за всичко необходимо въ защита на установения новъ редъ, е Обществото на народитѣ. Въ чл. чл. 10 и 11 отъ пакта на тази институция се установява правото и задължението на всѣки единъ членъ отъ Обществото на народитѣ да признава и пази статуквото — установенитѣ граници между държавитѣ. Ако бѣше установено само това право и това задължение, естествено, то не щѣше да бѣде погледнато така добре отъ всички, и заради това се прибавиха нѣкои клаузи, които трѣбваше да го допълнятъ, мотивиратъ и даже издигнатъ на висотата на истински пазител на свѣтовния миръ и изразителъ на общочовѣшката свѣсть. Така, въ чл. 8 се предвидѣха клаузи за разоръжаването, съ които се постави като една главна задача на Обществото на народитѣ да се погрижи да постигне постепенно, но бързо разоръжаване на държавитѣ, за да може да се намали товарътъ, който народитѣ носѣха отъ вѣкове за самоотбрана на своитѣ национални или държавни сгради. (Глътка).

Г. Т. Дангилевъ (д. ср): Какъвъ е тоя шумъ, моля ви се? Обръщаме го на моабета.

Председателятъ: Моля тишина, г-да! Които искатъ да говорятъ, да отидатъ въ бюфета.

Х. Калфовъ (д. ср): Въ чл. 13 биде предвидено установяването на институции, които да решаватъ възникналитѣ между държавитѣ спорове по единъ миролюбивъ начинъ, чрезъ помирение или арбитражъ. Въ специални членове, какъто е чл. 57 отъ мирния договоръ въ Ньойн, се предвиждатъ специални клаузи за малцинствата, раси, религиози и езикови, като при това тѣзи клаузи не само се стимулиратъ въ известни мирни договори между великиятъ сдружени и съюзни сили и съответнитѣ държави отъ централна и Юго-източна Европа, но се установява, че бденето за прилагането на тѣзи клаузи се възлага на Обществото на народитѣ, не само като едно важно негово право, но така също и като едно важно негово задължение.

Освенъ това предвидѣ се, че мирнитѣ договори могатъ да бѣдатъ ревизирани, тѣ не ще останатъ вѣчни и неизмѣнни, такива, каквито сѣ създадени въ 1919 и 1920 г. около Парижъ. Съгласно чл. 19 отъ устава на Обществото на народитѣ, събрание на Обществото на народитѣ може от време-навреме да поканва членоветѣ на Обществото да пристѣпятъ къмъ разучаване наново на договоритѣ, станали не-приложими както и на международнитѣ положения, чието

поддържане би могло да постави въ опасностъ свѣтовния миръ. Това е единъ отъ голѣмитѣ прозорци на утѣха и надежда, който се остави на всички онѣзи, които вѣрватъ, че свѣтовната свѣсть действително иска да доведе тѣржеството на правдата и на истината.

Следъ създаването на Обществото на народитѣ, още въ първитѣ години, най-големитѣ въпроси, които погълнаха вниманието на годишнитѣ му събрания, а така също и на заседанията на Съвета на Обществото на народитѣ, бѣха именно въпроситѣ около създаването на новия миръ, новия свѣтъ, онзи, който трѣбваше да излѣзе отъ ужаситѣ на голѣмата война, като решителна стѣпка напредъ за човѣчеството, за международното семейство, за отношенията между малки и голѣми държави и народи. Въ тѣзи усилия се достигна, бихъ казалъ, кулминационна точка въ 1924 г., когато въ годишното събрание на Обществото на народитѣ участвуваха и политическитѣ водачи на две отъ най-големитѣ днешни демокрации, първитѣ министри на Великобритания и на Франция — високо уважаванитѣ г. г. Макдоналдъ и Ерио, въ добритѣ чувства и намѣрения, въ идеализма на които малцина се съмняватъ. Тагава, при голѣми усилия, се изработи протоколътъ за сигурностъ, арбитражъ и разоръжаване, но приетъ, безъ да бѣде ратифициранъ, той не донесе практически резултати, а си остана само като едно искрено усилие за прилагане на основни клаузи, предвидени въ мирнитѣ договори, и изпълнение на първостепенни задължения на Обществото на народитѣ, за да може то действително да представлява онази институция, какъто сѣ я желали авторитѣ на мирнитѣ договори.

Както е известно и по въпроса за разоръжението с предприеха редъ съвѣщания, събирания въ конференции последната отъ които бѣше шестата, която заседава тази пролѣтъ въ Женевѣ повече отъ единъ месецъ и въ която, при дълги дебати се уговориха известни общи съглашения по въпроса за разоръжението. Но тѣ сѣ, бихъ казалъ, още много общи и много безсистемни, за да не вѣдхвѣтъ достатъчно вѣра на ръководнитѣ правителства да дръзнатъ да свикатъ една истинска международна конференция за разоръжаване, боятъ сѣ да не изложатъ себе си и разочароватъ народитѣ отъ евентуалния неуспѣхъ на подобна конференция. Това сѣ етапи на подготовка, които ето вече 10 години траятъ и които не е известно колко още ще продължатъ. Въ всѣки случай, усилия се полагатъ отъ мнозина и отъ много мѣста.

Предъ видъ на това нѣкои народи, въпрѣки гаранцията, получена отъ създаването на Обществото на народитѣ, въ основата на която лежи правото и задължението на всички членове да гарантиратъ днесъ установения редъ, както и въпрѣки онази получена при общото подписване на мирнитѣ договори около Парижъ, въ очакване да настѣпи толкова желанитѣ отъ всички моментъ за истинско разоръжаване на народитѣ, считайки сигурността си недостатъчно гарантирана, прибѣгнаха до преосигуряване на своето съществуване, като създадоха мѣстни спогодби, или така нареченитѣ регионални договори. Тѣзи регионални договори и спогодби не сѣ изключени отъ мирнитѣ договори или отъ устава на пакта за Обществото на народитѣ. Така, чл. 21 отъ последния гласи: „Международнитѣ задължения, като договори за арбитражъ, и мѣстнитѣ съглашения, като доктрината на Монрое, които осигуряватъ поддържането на мира, не се считатъ като не-съвмѣстими съ никое отъ установленията на настоящия уставъ“. По този начинъ се създадоха редъ спогодби, съглашения или договори, които въ обща съвокупностъ съставляватъ вече нѣколко десетки.

Договоритѣ, които ни закъгатъ и които ни интересуватъ, това сѣ онѣзи, които бидоха сключени помежду нашитѣ съседи или между тѣхъ и други по-далечни страни, упражняващи така или иначе известно влияние върху нашитѣ условия за развитие, съществуване и действие изобщо. Между тия съглашения на първо мѣсто, несъмнено, е така нареченото Малко съглашение — Югославия, Чехославация и Ромѣния, съответнитѣ двойни договори за което бидоха на 21 т. м. подновени въ Бѣлградъ за единъ новъ периодъ отъ петъ години. Целта на създаване на тази групировка, значението ѝ въ международния животъ, тежението, що манифестираше, които я крепятъ, както и прѣкоето ѝ въздействие върху нашитѣ международни отношения сѣ известни.

Освенъ това, имаме формалнитѣ съюзни договори на една велика държава, какъто е френска република, съ Югославия, съ Чехославация, съ Полша и почти въ такива също отношения и съ Ромѣния.

Друга спогодба от значение и която има общо влияние е пактът в Локарно, сключен на 16 октомври 1925 г. главно между Англия, Франция, Италия, Германия и Белгия и, с отделни договори, между Франция и Полша, Франция и Чехословакия, в които се дават допълнителни обещания и гаранции, за запазване мира и днешните условия, създадени от мирните договори.

От особено значение е също морската спогодба на Великобритания с Франция, която миналата есен създаде едно особено, бих казал, интересно положение, което всички разгледаха и от което всички си взеха бележка. Има много други такива спогодби, но аз ще се въздържа да ги изброявам, а само ще спомена за многообещаващия пакт Келог—Бриан.

Със по-малък обхват, но все от голямо за нас значение, с другите спогодби, които станаха между нашите съседи помежду им или помежду тях с всичките и други по-далечни държави. Първата от тях, която макар и хронологически трябва да отбележа, това е договорот за приятелство между България и Турция, сключен на 28 октомври 1925 г., който е основата на днешния представения пред нас договор за разглеждане и одобрение. Договорът за приятелство между Турция и България установи добрите отношения между двете държави. В чл. 3 на същия двете договорящи страни се съгласиха да сключат една търговска конвенция, една конвенция за установяване и един договор за арбитраж. Конвенцията за установяване биде подписана едновременно с договора за приятелство в 1925 г. Търговската конвенция биде сключена миналата година. Остава за реализиране само договорот за арбитраж, който е и основата на днешния договор, който е поставен за разглеждане от почетното Народно събрание.

Договорот за приятелство с Турция, прочее, има вече 3-годишно съществуване и сега се допълва от днешния представения нам договор.

Ще спомена твърде накратко и за други договори, които трябва да имаме пред вид не за днешния акт, който трябва да извърши народното представителство, но, за да ни е ясна вобще картината, която представлява близкото до нас международно положение, както и за условията, при които съществува и заради които трябва да бъдем особено внимателни. Такъв е договорот между Турция и Югославия, сключен на 28 октомври 1925 г., в чл. 1 на който се казва, че се установява ненарушим мир и вечно искрено приятелство между Турската република и държавата на сърбите, хърватите и словенците, а в чл. 2 се казва, че се възстановяват редовните дипломатически сношения.

Колкото и да е далеч от нас областта, за която се отнася, но все пак мисля, че е уместно да спомена за договора за приятелство и сигурност между Турция и Персия, подписан на 22 април 1926 г., основните черти на който са следните: той се създава, за да се засилват съществуващите приятелски и братски връзки между двете страни. В чл. 2 се предвижда, че в случай на военни действия, насочени от една или повече държави срещу една от договорящите страни, другата договоряща страна се задължава да запази неутралитет спрямо първата.

В чл. чл. 4 и 5 се подчертава, че този неутралитет трябва да бъде защищаван даже и с оръжие, щом обстоятелствата го изискват. Предвижда се сключването на търговски, консулски, митнически, телеграфо-пощенски и др. конвенции.

Друг договор, макар и вече само с историческо значение, това е първият договор между Италия и Албания, подписан на 27 ноември 1927 г. — „Договорот за приятелство и сигурност“. В него се заявява, че договорящите страни с цел за закрепване на мира и за запазване политическото, юридическото и териториалното статукво на Албания в рамките на договорите сключват договор за приятелство и сигурност, като си обещават взаимна помощ и сърдечно сътрудничество. За разрешаване на възникнали спорове въпроси се уговаря прилагане на помирителна и арбитражна процедура.

Договорот за ненападение между Гърция и Румъния биде сключен в м. март 1928 г. Според него, Гърция и Румъния се задължават взаимно да не си обявяват война, при следните три резерви, наложени от пакта за Обществото на народите и взети от Локарския пакт: законна отбрана, прилагане на чл. чл. 15 и 16 от пакта за Обществото на народите и ангажментът, според чл. 3, че страните се задължават да разрешават по

пътя на разбирателство и арбитраж споровете от различно естество. Между другите точки, от значение е тази, че трайността на този договор е от 10 години, подновявайки се само по себе си от 5 на 5 години, ако не бъде денонсиран 6 месеца предварително.

Договорот за неутралитет, помирение и съдебно уреждане между Италия и Турция, биде подписан в Рим на 30 май 1928 г. В чл. 1 от този договор се казва: „Високото договорящите страни се задължават да не влизат в никаква политическо или икономическо съгласение, нито в никаква комбинация, насочена против една от тях“. В чл. 2 се казва: „Ако една от договорящите страни, въпреки своето миролюбиво държане, е нападната от една или няколко други държави, другата страна ще pazi неутралитет през цялото траене на конфликта. В чл. 3 се предвижда мърките за уреждането по миролюбив начин спорните въпроси, които биха възникнали между двете страни с процедура на помирение и съдебно уреждане. В чл. 5 се установява, че договорот се сключва за 5 години, начина от датата, когато ще бъдат разменени инструментите на ратификацията, и че може да бъде подновяван за други 5 години, ако шест месеца преди изтичането му не бъде денонсирана неговата валидност. Към договора е приложен един протокол, в който подробно се определя процедурата, която трябва да се следва при помирието и съдебното уреждане.

Договорот за приятелство, за помирение и съдебно уреждане между Италия и Гърция биде подписан в Рим на 23 септември 1928 г. В него договорящите страни си обещават политическо и икономическо сътрудничество с цел да подпомогнат делото на общия мир. В чл. 1 страните се задължават да си дават взаимна помощ и сърдечно сътрудничество за поддържането установения ред от мирните договори, на които и двете страни са подписали сили; така също за уважаване и изпълнение на задълженията, уговорени в същите договори. В чл. 2 се казва: „В случай, че една от страните бъде атакувана от една или няколко сили без предизвикателство, другата страна се задължава да pazi неутралитет през цялото траене на конфликта“. В чл. 4: „В случай на международно усложнение, ако двете договорящи страни са съгласни, че техните общи интереси са или могат да бъдат застрашени, те се ангажирват да се споразумят върху мърките, които трябва да бъдат взети общо, за да се взаимно защитят“. А в чл. 5 се предвиждат условията за мирното уреждане на евентуално възникналите спорове между двете страни, чрез помирение и чрез съдебно уреждане. Така също и този договор е сключен за 5 години, а ако не бъде денонсиран 6 месеца преди изтичането на срока, той ще остане в сила за един период от още 5 години.

Договорот за отбранителен съюз между Италия и Албания, подписан в Тирана на 22 ноември 1927 г., е твърде важен за балканските страни международен документ. Този договор дойде да допълни и развие онова, което беше стипулирано в първия договор между двете страни, подписан на 27 ноември 1926 г. В предговора на този договор се казва, че Италия и Албания, желаещи тържествено да потвърдят наново и да развият връзките на солидарност, които съществуват между двете страни, и да посветят всичките свои усилия, за да премахнат причините, които могат да смутят мира, който съществува между тях и с другите държави, признавайки преимуществата, които произлизат от едно тесно сътрудничество между двете държави, и подчертавайки, че интересът и сигурността на една страна са взаимно свързани с интересите и сигурността на другата страна, се съгласяват да стипулират чрез този договор един отбранителен съюз, на който единствената цел е да се стабилизират естествените отношения, които щастливо съществуват между двете страни.

В член 1 се обещава изрично една взаимна помощ между двете страни, искрена и безрезервна. А в чл. 2 се казва, че ще има един неизменяем отбранителен съюз между Италия, от една страна, и Албания, от друга, за 20 години. Този съюз може да бъде денонсиран в продължение на 18-та година от своето траене. Ако това денонсиране не стане, то съюзният договор ще остане тацитно подновен за един също такъв период от 20 години.

Двете договорящи страни ще употребят всичкото тяхно внимание, всичките техни средства, за да гарантират сигурността на техните държави и за тяхната

защита, за тяхното запазване, взаимно, против всякакво външно нападение.

Въ чл. 3 се казва, че двете договорящи страни ще действуват съгласно за поддържането на мира и на спокойствието, и въ случай, дето една от двете договорящи страни ще бъде заплашена от една война, непредвидивана от нея самата, другата страна ще употреби всичките си най-ефикасни средства, не само за да предпази или за да избегне военните действия, но така също за да осигури едно справедливо удовлетворение на заплашената страна.

Въ чл. 4 се казва, че когато всичките средства на помирение ще бъдат изчерпани напразно, всяка от двете високи договорящи страни се ангажира да следва съдебната на другата и, туряйки на разположение на своя съюзникъ всичките си военни, финансови и от всякакво друго естество ресурси, да му помогне да преодолее конфликта, ако, разбира се, тази помощ е поискана от заплашената страна.

Въ чл. 5 се казва, че, за всичките предвидени предположения по чл. 4, двете договорящи страни се ангажират да не сключват, нито даже да почват преговори за мир, за примирие или даже за кратко суспендиране на военните действия, без едно общо съгласие.

Югославия и Гърция сключиха на 27 мартъ 1929 г. договоръ или пакт за приятелство, помирение и арбитраж. Договорътъ между Турция и България, който днесъ разглеждаме, биде подписанъ на 6 мартъ. На 17 мартъ въ Женева биде подписана спогодбата за Солунската зона между Югославия и Гърция, а 10 дена по-късно — на 27 мартъ — въ Българградъ биде подписанъ този пакт за приятелство, помирение и арбитражъ. Въ течение на три седмици бидоха подписани три балкански пакта отъ особено значение.

Въ чл. 1 се казва, че двете високи договорящи страни взаимно се задължаватъ да оказватъ една на друга тълно и сърдечно сътрудничество за запазване реда, установенъ отъ мирнитъ договори, подписани отъ двете страни, както и за зачитането и изпълнението на задълженията, определени въ казанитъ договори.

Въ случай на международни усложнения, ако двете високи договорящи страни сж съгласни, че тяхнитъ общи интереси сж или могатъ да бъдатъ заплашени, тѣ се задължаватъ да се споразумѣятъ за мѣрките, които трѣбва да се взематъ общо за защита на тия интереси.

Въ чл. 2 двете високи договорящи страни се задължаватъ взаимно да не прибѣгватъ въ никой случай една спрямо друга до война.

Чл. 6 предвижда, че настоящиятъ пакт не накрѣнява договоритъ, които сж въ сила и които установяватъ за договорящитъ страни процедурата на помирение или по отношение на арбитража и съдебното решение задължения, осигуряващи решаването на спора.

Съгласно чл. 36, договорътъ ще трае 5 години, смѣтано отъ датата, когато ще бъдатъ размѣнени инструментитъ за ратификацията. А ако не биде денонсиранъ 6 месеца преди изтичането на срока, той ще биде въ сила за единъ периодъ отъ още 5 години.

Какъвъ е смисълътъ на този последенъ договоръ, сключенъ между две наши близки съседни държави, разбира се, бъдещето, ще покаже. Но, когато се подписваше този договоръ въ Българградъ, двамата отговорни пълномощници за неговото подписване отъ едната и отъ другата страна изказаха благопожелания или преценки съ значение на общата вечеря, която си бѣха дали въ Българградъ. Считамъ, че не е безинтересно да припомнимъ характернитъ пасажи.

Споредъ онова, което е изнесено въ в. „Танъ“ за съответния случай, се вижда, че г. Кумануди е казалъ, че въ продължение на голѣмата война Сърбия и Гърция заедно сж претърпѣли тежки изпитни и по такъвъ начинъ, че въ това славно минало трѣбва да се търси произхода на договоритъ, които току-що сж сключени. И по-нататкъ изричнитъ му думи сж: (Превежда) „Ние бѣхме естествено принудени — казва югославиянскиятъ министъръ — да преследваме задачата, почната на бойното поле, за да я завършимъ въ мира“ *à poursuivre la tâche commencée sur les champs de bataille pour l'achever dans la paix.*

К. Николовъ (д. сг): Значи, войната се продължава съ други средства.

Х. Калфовъ (д. сг): Отъ друга страна, г. Карапаносъ е билъ по-възбужданъ. Споредъ сѣщия вестникъ, (Превежда) „министърътъ на външнитъ работи на Гърция изтъкна, че сѣществената основа на новитъ договори е

твърдото намѣрение на всѣки единъ отъ двата народа да сътрудничи, чрезъ всички средства, за консолидирането и поддържането на мира“.

А пъкъ г. Венизелосъ се изказа, може би, по-ясно, както на 3 априлъ Атинската телеграфна агенция ни съобщи при единодушното ратифициране на сѣщия пактъ. Той каза, че „чрезъ подписването на този пактъ и на Женевскитъ протоколи — за Солунската зона — отношенията на Гърция съ Югославия сж доведени отново до точката, на която се намираха преди денонсирането на грѣцко-сръбския съюзнъ договоръ отъ 1913 г.“, денонсиране, което, както е известно, стана презъ ноемврий 1924 г.

Накрай г. Венизелосъ отбелязва, че, „въ всѣки случай, пактътъ за приятелство съ Италия — за който по-рано споменахъ — отъ една страна, и съ Югославия, отъ друга, идещи следъ подписването на грѣцко-ромѣнския пактъ — за който също по-рано казахъ — даватъ на Гърция чувството за външна сигурност“.

Какво ще покаже бъдещето относително сѣщията на този договоръ, разбира се, който живѣе, ще види. Но това сж преценки, изявления и твърдения, които най-отговорнитъ лица въ този случай направиха.

Между нашитъ съседи Югославия е, която свързва съюзнъ договоръ съ Франция, който биде подписанъ формално на 11 ноемврий 1927 г. и който е всецѣло пропитъ отъ разбирането, че онова, което донесе голѣмата война, трѣбва да биде запазено съ нужната предпазливостъ, предвидливостъ и решителностъ.

Отъ друга страна, Ромѣния е сключила съ Полша не само договоръ, но и военна конвенция, която наскоро биде подновена съ взаимнитъ визити, които се направиха.

Последенъ договоръ, върху който наново ще се спра, е този, който днесъ е поставенъ за разглеждане отъ почитаемото Народно събрание. Това е договорътъ за неутралитетъ, помирение, съдебно уреждане и арбитражъ между България и Турция. Той е съставенъ всецѣло въ духа на договора за приятелство отъ 1925 г. При все това, както е известно, въ нѣкои мѣста и сръди искаха да му дадатъ друго нѣкакво значение, друго нѣкакво съдържание отъ онова, което той има. Дали това се дължи на факта, че чл. 1 и чл. 2 отъ него съвпадатъ въ голѣмата си частъ — единиятъ буквално, а другиятъ съ малко измѣнение — съ онзи пактъ, който бѣше сключенъ между Италия и Турция също така за неутралитетъ, помирение и съдебно уреждане на това, че нѣкои искатъ да тълкуватъ, че всѣкога може да се прилага старата максима: *Quod giovit Jove non giovit bove* (което на голѣмитъ се позволява, на малкитъ не се позволява), или кой знае на какво, но въ всѣки случай въ печата имаше изнесени разсѣждения и изказани мисли за сѣщията, целта и значението на договора, които не отговарятъ на действителността. Договорътъ, представенъ предъ насъ, е разбираенъ отъ българскитъ народъ, който искрено е миролюбивъ и всецѣло предаденъ на своето вътрешно съвземане и възстановяване, че той е едно юридическо и политическо окръгляване на нашитъ отношения съ юго-източната ни съседка, новата Турска република, на базата на искрено добросъседство.

(Председателското мѣсто се заема отъ подпредседателя В. Димчевъ)

При все това, като имаме предъ видъ всички тѣзи договори, които по-рано споменахъ, на Балканитъ и около тяхъ, виждаме, че отъ три години насамъ международното положение около насъ се затвърди или стегна за единъ периодъ отъ 5—10 или 20 години вънъ отъ мирнитъ договори и вънъ отъ пакта на Обществото на народитъ. Така постепенно около насъ мрежата на международни договори се твърде много сгъсти. Тѣ всички иматъ невинна и безобидна външностъ — спогодби за миръ, приятелство, ненападение, помирение и арбитражъ. Тѣ всички по форма се покриватъ отъ статутитъ на Обществото на народитъ и тѣ всички сж нотифицирани на това последното дотамъ, че повечето отъ последнитъ пактове, които сж сключени, сж по прототипи, дадени вече отъ Обществото на народитъ, отъ Секретариата на Обществото на народитъ. А и нашиятъ сега разглежданъ договоръ е също въ главната си частъ почти копие на единъ отъ шаблонитъ, които ги дава Обществото на народитъ. Всички тия пактове, за които по-рано споменахъ, бидоха тържествено прокламирани инструменти за запазване благата на мира и осигуряване икономическото и културно сътрудничество между съответнитъ контрагенти.

Въ по-големата си част тѣ дублираха обещанията и гаранциите, дадени и получени отъ всички членове на Обществото на народите при влизането имъ въ това поседното.

Но като се има предъ видъ, че почти всички въоръжени конфликти въ миналото сѣ се създавали при прилагане принципа „за законна самоотбрана и за защита на жизнени народни интереси“ и че при подобни случаи обикновено мѣчно се установява кой е истинскиятъ нападател, или ако се установи, то ще е сигурно когато върхътъ на войната ще е вече преминалъ, дългъ ни се налага сериозно да спремъ вниманието си и спокойно, но трезво да преценимъ какъвъ е истинскиятъ фонъ на нашата обща балканска политическа действителностъ.

Считайки, че не трѣбва нито за мигъ да забравяме тѣжните поуки отъ близкото минало, припомнямъ: благоразумие, тактъ, воля и прозорливостъ.

Врѣщайки се наново на смисъла на разглеждания договоръ, трѣбва да кажа, че тия тълкувания, които нѣкъде нѣкои дадоха, поради факта, че въ чл. 2 е спомената изрично думата „неутралитетъ“, съ което като чели искаха да кажатъ, че тукъ има нѣкакво предпрещаване на становища, взети отъ България или отъ българското правителство, не отговарятъ на действителността, защото духътъ на цѣлата българска политика е само миролюбивото. И въ този актъ, както и въ другите, сключени отъ войната до днесъ, не се влага нищо друго, освенъ желание за едно, разбираемо, мирно сътрудничество и искрено добросъседство. (Ржкоплѣскания отъ сговористите)

Председателстващъ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представител г. Йорданъ Абаджиевъ.

И. Абаджиевъ (з. в): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Следъ като на българското племе бѣ отредено цѣли 40 години да се бори за едни велики идеали, но да изпие до дъно горчивата чаша на една зла съдба, всички въ България, отъ най-малкия до най-големия, дойдоха до съзнанието, че единствениятъ пътъ, по който България трѣбва да трѣгне, е да заживѣе миренъ животъ, за да може да се издигне културно и просвѣтно, за да се нареди достойно въ голѣмото семейство на народите и да даде своята данъ за единъ общъ прогресъ и за осигуряване на единъ общъ миръ. Българскиятъ народъ по природа колкото е трудолюбивъ, толкова е миролюбивъ. И прави сѣ думите не само на нашите общественици, но и на чужденците, които малко или много ни познаватъ, че на Балканския полуостровъ има единъ малкъ народъ, който е воинственъ, който е храбъръ, който е трудолюбивъ, но който сѣщевременно е и миролюбивъ, въпрѣки всичката негова печална политическа история, която е история на смутове, история на войни. Такъвъ е българскиятъ народъ. Трѣбва да го признаемъ и ние, въпрѣки войните, които сѣ се водили до близкото минало. И ако сега предъ насъ ние имаме единъ договоръ за добри съседски отношения съ Турция, азъ съмъ дълбоко убеденъ, че той изразява желанието на българския народъ, който желае да даде, чрезъ подписи на свои отговорни държавници, реални доказателства на всички велики и малки държави, че той сѣ твърдо решилъ да заживѣе миренъ животъ, да осигури границите на своите сѣседи и отъ негова страна никога вече да не се даде поводъ и погледъ, че той е билъ смутителъ въ миналото на мира на Балканите и че желае и въ бъдеще да остане пакъ такъвъ.

Конвенцията, която е подписана въ 1925 г., е изразъ на взаимно желание да се живѣе въ мирни съседски отношения съ турската република, и като такава тя трѣбва да бѣде даже поздравена. Но едновременно съ тази конвенция, въ която е казано, че България заживѣе въ приятелски отношения съ турската република, сѣ поети и известни ангажменти, подписанъ е единъ допълнителенъ договоръ къмъ нея, който е основата на днешния договоръ за неутралитетъ и арбитражъ. И азъ, безъ да нагазвамъ въ външната политика на страната, водена отъ днешното правителство, ще се спра изключително на онази частъ на договора, която, по моите схващания и разбирация, прави, щото разглежданиятъ договоръ да бѣде повече материаленъ, отколкото политически. Г. г. народни представители! Ако вземемъ внимателно да прочетемъ всички членове на договора, ще видимъ, че тукъ се урежда една сложна процедура за арбитражъ. Отъ първия до последния членъ договорътъ урежда частно-правни интереси на турските подданици, които се намиратъ въ границите

на България или вънъ отъ България. Тридесетъ и повече години България бѣше васална държава на Турция и въпросътъ за собствеността, въпросътъ за имотното право на всички турци, които сѣ били до освобождението въ България, и следъ освобождението ни сѣ заминали за Турция, се е считалъ за окончателно ликвидиранъ. Трѣбваше да дойде 1925 г., за да подпишемъ единъ договоръ за приятелство съ Турция, и да изникне този извънредно голѣмъ въпросъ за България. Следъ подписването на договора за приятелство съ Турция минаватъ нѣколко години въ нови преговори и се дойде до мартъ 1929 г., когато се урежда въпросътъ за имотното право на турците въ България и вънъ отъ нея съ подписването на настоящата конвенция, която ние днесъ сме повикани да я одобримъ изцѣло или да я отхвърлимъ като крайно неприемлива отъ гледище интересите на България.

Не можемъ, г. г. народни представители, следъ като одобрихме договора за приятелство съ Турция, да кажемъ: всичко е хубаво. Приятелски отношения съ Турция — да, но да видимъ на базата на какво. Тукъ азъ съмъ дълженъ да навѣдѣа въ същността на самия договоръ.

Преди всичко договорътъ отъ 1925 г. унищожава цариградския договоръ отъ 1913 г. Въ 1913 г. е билъ повдигнатъ този въпросъ, представени сѣ били отъ турците претенции за уреждане собствеността на турските подданици тукъ и тия, които сѣ вънъ отъ България, и той е уреденъ съ цариградския договоръ. Въ туй споръ нѣма въ 1925 г. се повдига наново въпросътъ за уреждане имотните права, които иматъ турците въ България, и въ 1929 г. той се разрешава по следния начинъ. Образуватъ се помирителенъ съветъ и арбитражъ. Всѣки турски подданикъ има право да рекламира за собствеността на изземенъ имотъ, било неговъ или полученъ по наследство независимо отъ това, въ чий рѣше се намира той сега въ България. А има имоти откупени или придобити по давностъ, които по силата на настоящата конвенция ще следватъ наново да бѣдатъ заплатени отъ днесъ владѣещите ги стопаняи по дадена рекламация отъ собствениците имъ преди 50 години. А въ България следъ освобождението повече отъ 30—40% отъ полските и градски имоти сѣ принадлежали на турската държава и нейните подданици.

Г. Марковъ (з. в): Казано ли е същото и за българите въ Турция?

И. Абаджиевъ (д. сг): Това сѣ повече отъ 30—40% отъ имотите, независимо отъ голѣмите стопански имения, които впоследствие сѣ отчуждени отъ българската държава, като сатовските и други въ Ихтиманско, Плевенско, Орѣховско, Ловчанско и другаде. За всичко това : дава право днесъ на турската държава и турците собственици по наследство да дойдатъ и да кажатъ: ние които сте днесъ собственици на тия имоти въ България ние преставаме да бѣдете такива; ние ще заплатите стойността имъ, за да останете и за въ бъдеще тѣхни собственици. И всички тѣ сѣ снабдени вече съ документи отъ Цариградъ; мнозина отъ тѣхъ сѣ ангажирали вече и свои адвокати въ България.

Следователно, тази конвенция, която цели приятелство съ Турция, ще възбуди много отъ свободните граждани на независима България и ще ги възбуди много основателно. Тогава трѣбва да си зададемъ въпроса: ще имамъ ли приятелство съ Турция? Защото, г. г. народни представители, да приказваме за миръ, да поддържаме всичко каквото се пише и говори въ международните институти, въ Обществото на народите и въ всички ония пактове, които се подписватъ въ последно време и които целятъ да гарантиратъ мира въ свѣта чрезъ подписи и задължения, безъ да гарантираме държавните и частните интереси, е едно по-скоро застрашаване на мира и добрите съседски отношения между народите. Много български граждани ще бѣдатъ засегнати следъ гласуването и ратифицирането на предложената ни конвенция за неутралитетъ и за арбитражъ съ турската република. И азъ се спирамъ само на този въпросъ, защото това е материята, която урежда. И ние, народните представители, ценейки голѣмите усилия на г. министъра на външните работи за закрепването на мира на Балканите, вървайки сѣщо на неговите изявления, дадени многократно тукъ и вънъ, въ чужбина, искаме сѣщо миръ, желаемъ мирни и добри съседски отношения не само на Балканите, но и въ свѣта. Но когато утре ще поставимъ въ тревога една голѣма частъ отъ българското население, трѣбва безпристрастно

и обективно да кажемъ, че договорътъ за приятелство между България и Турция нѣма да създаде добри съседски отношения. Ние трѣбва да заявимъ предъ чуждия свѣтъ, че България желае да бѣде въ миръ съ своитѣ съседи, но не съ цената на жертви само отъ нейна страна. Тя трѣбва да бѣдатъ дадени взаимно. А по настоящата конвенция България е само, която дава неизразимо голѣми жертви. Ето защо, ние оценяваме жертвитѣ, които сѫ направени, задълженията, които сѫ пости отъ страна на г. министра на външнитѣ работи, като много тежки, дори неосъществими. Ще почнатъ дѣла, арбитражи, комисари, страни, сведения, преводи, доказателства, протакания съ години и българското население ще стои все въ тревога и въ неизвестностъ. А това ще създаде ли миръ и приятелство между дветѣ страни?

Д. Дерлипански (з. в): И убийства ще станатъ.

И. Абаджиевъ (з. в): Ще ви приведа, г. г. народни представители, единъ примѣръ, за да видите колко ще бѣде невъзможно, колко ще бѣде тежко на българското правителство, което е поело тѣзи задължения, да устои на тѣхъ. Въ Орѣховска околия, въ околността на с. Козлодуй, има 5.000 декара земя, собственостъ днесъ на повече отъ 160 стопани. Сѣщо въ с. Островъ има повече отъ 7.000 декара обработваема земя, която е принадлежала въ миналото на турската държава и турски подданици. Преди 3 години дохожда единъ човѣкъ отъ София и казва на населението: „Вие, 160 семейства отъ с. Козлодуй, които притежавате кой 20, кой 50, кой 100 декара, трѣбва да знаете, че това, което притежавате, не е ваше. Вие нѣмате собственостъ нито по давностъ, нито по покупка, нито по наследство. Вие знаете ли какво е подписано въ Ангора? — „Подписанъ е договоръ, че всѣки единъ турски подданикъ, установявайки своята собственостъ на даденъ имотъ въ България, полученъ по наследство или по какъвто и да е другъ начинъ, може да получи обратно имота си. И не само това, но ще му заплатите и наемъ за 50 години. Дайте да се спогодимъ, защото следъ одобрението на Ангорската конвенция вие ще заплатите действителната цена и наемъ за 50 години“. Това е фактъ, г-да. Събиратъ се тѣзи 160 семейства и разглеждатъ този въпросъ, но не се дохожда до никакъвъ резултатъ. Този, който отива въ селото, казва: „Азъ имамъ пълномощно отъ този и този бей, отъ този и този полковникъ, личенъ приятелъ на Мустафа Кемалъ“ — посочва даже документи — „азъ съмъ, който мога да вода съ васъ преговори, и, ако се споразумѣемъ, въпросъ за собствеността на имотитѣ нѣма да повдигамъ“. Не се свършва, обаче, нищо. Населението казва: „Какъ е възможно такова нѣщо? Единъ казва: „Азъ съмъ купилъ имота си“, другъ казва: „Азъ съмъ получилъ имота си по наследство“ и т. н.

Лицето се връща обратно въ София и натоварва единъ адвокатъ да влѣзе въ преговори съ тия хора. Минаватъ нѣколко месеца, и собственицитѣ наново се събиратъ, за да обмислятъ въпроса за земята си въ гр. Орѣхово. Населението, г. г. народни представители, тамъ е инородно, то е ромънско. Тѣзи, които дохождатъ отъ София, ромънски не разбиратъ. Единъ отъ тѣхъ само знае ромънски. Почва се една глъчка. Единъ виденъ козлодуйски гражданинъ, бившъ депутатъ, почва да ги уговаря и да имъ казва: „Тѣзи хора сѫ дошли тукъ да спасяватъ имотитѣ ви. Съгласете се или ще ги загубите. Ще платите толкова и толкова“. Глъчката продължава до вечерта, безъ да се достигне до никакъвъ резултатъ. Селянитѣ се връщатъ въ Козлодуй, а дошлитѣ отъ София си отиватъ обратно. Не минава повече отъ 1—2 месеца, намѣсва се вече и администрацията. Правятъ се насилия върху населението, за да се достигне до спогодба. Населението казва, обаче: „На никаква цена. Това е наша собственостъ, ние сме я купили“. — „Не“, казватъ му, „държавата е поела ангажментъ и ще отстои на него; съ държавата шега не бива. Полиция ли ще се прати, армия ли, стражари ли, но вие ще бѣдете лишени отъ собствеността на тия земи, ако не ги заплатите на бившитѣ имъ владѣтели“.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Кой представителъ на държавната властъ е казалъ това? То е много важно.

И. Абаджиевъ (з. в): Азъ казвамъ факти.

Министъръ А. Буровъ: Казвате, че представителъ на администрацията се е намѣсилъ да увещава населението

да прави спогодба. Азъ питамъ, кой представителъ на администрацията е извършилъ подобно престѣпление?

Г. Марковъ (з. в): Г. министре! Не е ли достатъчно, че се посочватъ тукъ името на селото и горе-долу времето, когато това е станало?

Министъръ А. Буровъ: Може да бѣде околийскиятъ началникъ, може да бѣде приставъ, може да бѣде окръжниятъ управителъ, може да бѣде старши стражаръ. Защо да не се каже името на този, който е увещавалъ населението? Отъ какво се бои г. Абаджиевъ?

И. Лѣкарски (д. сг): Може да бѣде писарьтъ въ общината или горскиятъ стражаръ.

С. Кърловъ (з. в): Ще ви го посочи.

Министъръ А. Буровъ: Какви сѫ тѣзи мѣсали?

Министъръ Р. Маджаровъ: Бившиятъ народенъ представителъ Станъ Ангеловъ воюва въ полза на селянитѣ противъ тѣзи, които искатъ да стѣмнатъ имотитѣ имъ, а отъ вашето изложение излиза обратното. Имаше скандалъ. Щѣха да го арестуватъ, защото той защитава интереситѣ на селянитѣ противъ стария продавачъ. Излѣзло е едно съдебно решение, което той иска да бѣде ревизирано и да се отиѣни.

Д. Бошняковъ (д. сг): Азъ съмъ билъ адвокатъ на с. Козлодуй. Има процесъ завелъ стъ преди 10 години срещу жителитѣ на това село и Станъ Ангеловъ и други се застъпваха за селото. Нищо подобно нѣма.

Х. Мариновъ (з. в): Арбитражътъ, казватъ, сега ще реши процеса въ тѣхна полза, защото ще представятъ документи.

И. Абаджиевъ (з. в): Г. министъръ Рашко Маджаровъ потвърди моята мисълъ, а и г. народниятъ представителъ Бошняковъ сѣщо. Моята целъ сега не е да влизамъ въ подробности и да соча имена.

Х. Силяновъ (д. сг): Отъ 10 години датира тоя споръ.

Д. Бошняковъ (д. сг): Той не е турчинъ, а ромънъ. Завелъ е дѣло за 5.000 декара земя. Азъ и г. Палиевъ бѣхме защитници на с. Козлодуй.

И. Абаджиевъ (з. в): Претендиратъ за тая имотъ наследницитѣ на Генжия бей, който е владѣтелъ пѣлата областъ. Направете справка и ще видите, че сѣшитѣ наследници сѫ снабдили това лице отъ София съ документи, за да защитава тѣхнитѣ права и за островскитѣ имоти и за плевенскитѣ имоти. Но това е една подробностъ. Това, г-да, не е само тамъ. Чрезъ този договоръ имъ се дава основание да се явяватъ съ документи на рѣка, издадени имъ въ Цариградъ, и да претендиратъ за тия имоти. Азъ питамъ, какъ може да стане това, когато не се касае за 5—10 или 15 хиляди декара, а се касае за една голѣма частъ отъ полскитѣ и градски имоти въ България? Това е фактическото положение, и ние трѣбва тукъ неумислено, ясно и открито да заявимъ на цѣлия български народъ, какво собствено ни носи конвенцията за помирение съ Турция, безъ да желаемъ да влизаме нито въ неприятелски отношения съ нея, нито да развалимъ „традиционнитѣ приятелски връзки“, както се пише въ мотивитѣ на г. министра на външнитѣ работи. Васъ ви се наведе единъ примѣръ, г. г. народни представители, за единъ голѣмъ чифликъ около Ихтиманъ. Не е единъ, много сѫ, които, изчислени всичкитѣ въ златни левове, даватъ милиарди. Милиарди само ще трѣбва да се заплатятъ за собствеността и още толкова за 50-годишенъ наемъ. Моята целъ, г. г. народни представители, не е да правя аритметически изчисления, за да ви докажа, че действително земята, полскитѣ и градски имоти въ страната, които въ миналото, преди освобождението на България, сѫ принадлежали на турски подданици, а задъ тѣзи турски подданици е имало Отоманска банка и привилегията на Турция, а да разберете, че за цѣлата тази работа, която застѣга толкова чувствително и материално българския народъ, не може така лесно ние, като народни представители, поблазени само отъ хубавия терминъ, че договорътъ билъ за приятелство съ Турция, да вдигнемъ

ржка съ цената на едни абсолютно невъзможни задължения от страна на българската държава и част от българския народ. Примърът с Козлодуй, с Остров и други мѣста показва, че ще се дойде въ края на краищата до голѣми смутове вътре въ страната и от единъ договоръ за приятелство не зная какво би станало. Г. министъръ Маджаровъ потвърди тая моя мисль, като каза: „Тамъ бѣха дошли до бой“. Действително, това е тъй. Българинътъ отстоява собствеността си не само съ приказки. Вие знаете колко убийства и колко нежелателни случаи има за споръ на една само пжтека, а щомъ ще се касае до цѣлия му имотъ, можете да си представите какво би станало, когато ще бѣде принуденъ да заплати имота и наемъ за него за 50 години. По каква цена ще следва да се изчисли едното и другото?

И. Януловъ (с. д): По Балтова цена!

И. Абаджиевъ (з. в): Азъ бихъ желалъ г. министърътъ на външнитѣ работи — понеже въпросътъ е много сериозенъ и извънредно важенъ — да ни даде статистика за постѣпилитѣ въ Външното министерство списъци на рекламациитѣ, които сѣ направени до сега, тѣхната стойност и размѣръ на имотитѣ, засегнати по силата на тая конвенция, която трѣбва да гласуваме. Това не трѣбва да бѣде тайна. И когато имаме тази неизвестност, когато имаме примѣра, който ни каза г. п. Николовъ — стойността само на единъ чифликъ въ Ихтиманско да възлиза на 700 милиона лева — може да си представите каква е цифрата на цѣлата рекламация, която е направена до днесъ от страна на турскитѣ собственици, претенденти на собственостъ на имоти, които сѣ днесъ неприкосновени и свободни. Днесъ България е независима, днесъ празнуваме 50-годишнината отъ освободението, когато ни се поднася единъ договоръ, който казва: ще се върнете 50 години назадъ; ще признаете положението, което е било преди освободението на България, т. е. робството. Сега ще трѣбва да имъ признаемъ това и да имъ кажемъ: елате да ви плащаме. Не зная при това днешно стопанско положение, при тази неспособностъ на изхранване, при податни сили къмъ бюджета много слаби — за които даже и народниятъ представителъ г. Петко Стайновъ тукъ, отъ тази трибуна, онзи день каза: „Г. г. народни представители! За повишение на данъцитѣ и дума не може да стане“, толкова е слаба знача податната сила на българския народъ — не знаямъ, казвамъ, дали, при това тежко финансово положение и тая парична криза, можемъ да помислимъ да подписваме и да гласуваме съ свѣстъ една конвенция, по силата на която ще задължимъ стотици хиляди стопанства въ страната да платятъ собствеността, която иматъ по силата на законитѣ въ страната и плусъ това да имъ кажемъ: ще платите и наема, изчисленъ за 50 години. Процедурата е много сложна. Щомъ приемаме арбитражъ, може да си представите какво нѣщо е; вътре има и комисарство, и помирителенъ съдъ, и Хагска конвенция отъ 1907 г. Това сѣ подробности, които не сѣ толкова важни, но едно е истина, че ние сме се уплашили отъ арбитражнитѣ сѣдилища, за да се уплашимъ и тукъ, и да кажемъ: невъзможна е жертвата, която искате отъ насъ. Ние, които сме миролюбци, които дадохме доказателства за това и сме сложили завинаги орѣжикто, а сме вдигнали високо факела на мира и спокойствието на Балканитѣ, по свѣстъ и съзнание на изпълненъ народенъ дългъ ви заявяваме: не можемъ да приемемъ тази конвенция въ онѣзи постановления и задължения на приложения договоръ — тамъ е думата, а не и за приятелството — и нѣма да гласуваме за нея. А г. министърътъ на външнитѣ работи нека ни отговори какъ ще се изпълни тази конвенция. Азъ ви казвамъ изчисленията на собствеността въ страната: полскитѣ и градски имоти възлизатъ на милиарди и не зная дали нѣма да надминатъ политическитѣ ни задължения — репарациитѣ. И нека ми бѣде позволено да кажа, че това не е нищо друго, освенъ нови „репарации“.

Д. Дерливански (з. в): И това е договоръ на Турция съ оная държава, къмъ която бѣше приятелски настроена!

И. Абаджиевъ (з. в): И когато поставяме въпроса, г. г. народни представители, така, недейте смѣта, че ние не сме проникнати отъ голѣмата отговорност на всѣка казана дума, що се касае до външната политика на България. Една трѣбва да бѣде тя за всѣко правителство — искренъ миръ и добри съседски отношения. Но дайте

най-напредъ миръ въ страната, за да имаме миръ и вънъ. Съ тази конвенция вие създавате смутъ въ страната. И когато ще почнатъ да се разглеждатъ дѣлата, да действуватъ арбитражнитѣ сѣдилища, помирителни съвети, да се оспорва собствеността и се искатъ наеми за 50 години, тогава, съгласете се, г. г. народни представители, че ще настѣне истинска паника срѣдъ населението, а отъ тамъ и нежелателно настроение къмъ съседитѣ. А що се касае до чувствата на законност, неприкосновеностъ на собствеността, тѣ ще бѣдатъ поставени на изпитание.

Желае ли да ви цитирамъ самитѣ постановления на конвенцията? Недейте иска това. Прочетете ги сами, за да видите, че конвенцията, която ни се поднася следъ тържествата за 50-годишнината отъ освободението и 1.000-годишнината отъ Симеона, ни връща 50 години назадъ. Тя ще нахера мнозина стопани-българи, които се биха за освободението, отстояваха въ две войни свободата на отечеството, днесъ да кажатъ: какъ е възможно това? Та нима може едно правителство да отиде до тамъ, че да поеме задължения, които отнематъ свещени права на българския народъ? Собствеността, г. г. народни представители, е освещена отъ конституцията. Тя е свещена и неприкосновена. И азъ вѣрвамъ, че нѣма да се намѣри българинъ въ тая страна, който да одобри една конвенция като тая, която ще донесе такова страшно посѣгателство на свещената и неприкосновена собственостъ.

Д. Ивановъ (з. в): Значи, конвенцията е подписана отъ чѣкой не българинъ.

И. Абаджиевъ (з. в): Кѣде отиваме? Недейте мисли, че това, което тукъ се говори, ще трѣбва да бѣде по-друго отъ онова, което се говори предъ българския народъ. Не! Това, което се казва тукъ, ще трѣбва да се каже и предъ българския народъ, за да го чуе той, да го чуятъ и чужденцитѣ. Не можемъ вече да даваме нови доказателства, че сме готови на всичко. Всичко има предѣлъ, г. г. народни представители. Има предѣлъ и въ погазване интереситѣ на страната; и въ воденето на една външна политика. Тая политика не трѣбва да бѣде противъ интереситѣ на народа, тя не може да доведе до погазване на свещеното и неприкосновено право на собственостъ, тя не може да ни върне 50 години назадъ, тя не може да доведе до лишаване на стотина хиляди българи отъ тѣхната собственостъ.

М. Мотевъ (д. сг): Това е Ваше разбиране, Вие не можете да го наложите на всички.

С. Кърловъ (з. в): Не ги разбирашъ тия работи.

И. Абаджиевъ (з. в): Ние трѣбва да кажемъ истината. А истината е, че ако одобримъ тая конвенция, то значи да санкционираме задълженията, постѣпени преди петъ години отъ нашия уважаемъ министъръ на външнитѣ работи, които сѣ въ ущърбъ на интереситѣ на частъ отъ българския народъ. Азъ се съмнявамъ дали ще се намѣри български народенъ представителъ, който да вдигне ръка за тая конвенция. Когато вие, г. г. народни представители отъ болшинството, отидете долу между народа — г. г. министритѣ сѣ твърде много заети въ София, народътъ рѣдко ги вижда — на васъ ще ви се зададатъ въпроси, на които вие трѣбва безусловно да дадете недвусмисленъ отговоръ. Я кажете, г. г. народни представители, въ кои отъ тия пактове, които прочете г. Христо Калфовъ, има такива клаузи, които задължаватъ едната отъ странитѣ да направи такива опромѣни жертви въ полза на другата страна? Какъ може българската държава да поеме такива задължения въ полза на Турция? Азъ съмъ убеденъ, че уважаемиятъ нашъ председателъ на Народното събрание, г. проф. Александъръ Цанковъ, който е мой съгражданинъ, нѣма да има възможностъ да прочете многобройнитѣ телеграми, които ще получи само отъ Орѣховска околия, следъ като се отпечати въ „Държавенъ вестникъ“ указътъ за утвърждаването на тая конвенция. Предъ тая явна несправедливостъ, при тѣзи положения, които ще докаратъ недоволство и смутъ въ страната, азъ, право да ви кажа, г. г. народни представители, трѣпна и не зная какво би могло да стане. Време е — не е късно за нищо, нѣма нищо непоправимо, непоправима е само смъртта — тая конвенция да бѣде поправена. Нека тя отиде въ комисията, нека тамъ г. министърътъ на външнитѣ работи даде пълни освѣтления, нека и г. г. народнитѣ представители кажатъ своитѣ мнения и се реши — или да се одобри, или да се отхвърли.

Д. Каранешевъ (д): Конвенцията не може да се измѣнява въ комисията. Тя или се приема или се отхвърля.

И. Абаджиевъ (з. в): Нека се види тамъ какъвъ е размѣрътъ на рекламациитѣ, нека се направи обща смѣтка и ако сумитѣ възлизатъ въ размѣръ на репарационнитѣ ни задължения, да направимъ всичко възможно за едно облекчение и намаление жертвата отъ наша страна за приятелство съ Турция, или пъкъ за едно отсрочване, което нѣма да бѣде въ вреда на добритѣ ни съседски отношения. Ние ще запазимъ тия добри отношения. Сега е мирно време, не е война. А ако би дошла война, колко ще струватъ тия конвенции — не знаемъ. Историята е задъ на съ. Но дайте сега да избѣгнемъ едни тежки условия, които, следъ гласуването на конвенцията, ще засегнатъ стотици хиляди семейства. Тогава не можемъ да се оплакваме никому, че българскиятъ народъ не престава да се вълнува, че българскиятъ народъ не заспива спокоенъ, не осънва весело, а години наредъ се тормози: днесъ съ войни, утре съ смутове, други день съ преврати, за да бѣде вѣчно неспокоенъ и винаги озлочестенъ. Това ще трѣбва най-после да се разбере и се заработи искрено за гарантиране мира въ страната, обезпечаване общото народно благосъстояние и благополучие и бѣдешето на този толкозъ многострадаленъ и измѣненъ български народъ. (Ржкопѣскания отъ земледѣлцитѣ)

С. Златевъ (з. в): Г. председателю! Единъ въпросъ искамъ да задамъ. — Защо приложенията на тая конвенция и протоколътъ отъ 1925 г. не се раздадохъ на г. г. народнитѣ представители?

Докладчикъ Х. Силяновъ (д. сг): Въ 1925 г. сж били раздадени.

С. Златевъ (з. в): Парламентътъ е обвързанъ чрезъ тѣхъ и народнитѣ представители трѣбваше да ги иматъ, за да ги разучатъ.

Докладчикъ Х. Силяновъ (д. сг): А бе, г-да, тоя договоръ заедно съ протоколитѣ къмъ него бѣше разглежданъ въ нѣколко заседания наредъ въ комисията по Министерството на външнитѣ работи; и малцина отъ членоветѣ ѝ отсъстваха, а повечето бѣха тамъ.

С. Златевъ (з. в): Защо не е раздаденъ?

Докладчикъ Х. Силяновъ (д. сг): Защо ще бѣде раздаденъ? Договорътъ е влѣзълъ въ сила. Независимо отъ това, дали бихме сключили арбитраженъ договоръ съ Турция или не, онзи договоръ си е въ сила. Нима мислите, че ако сега не приемемъ този договоръ, онзи пада или губи своята сила? Какъ можете да допуснете такова нѣщо? То е свършено. Азъ вѣрвамъ, че г. министърътъ ще вземе думата сега и ще докаже, че г. Абаджиевъ свършено криво тълкува онзи конвенция, че тя свършено не се отнася до имотитѣ на всички български подданици, които по единъ или другъ начинъ, чрезъ продажби или при другъ начинъ, сж минали въ ржцетѣ на новитѣ си собственици отъ 50—60 или 40 години. Съвсемъ не! Тя урежда, г-да, една материя, която засѣга българи тракийци и турци отъ

България, които отъ възстанията насамъ сж напуснали територията на страната, въ която сж живѣли. Тая материя се урежда.

Г. Марковъ (з. в): Именно, тя ще предизвиква нови спорове.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Г-да! Часътъ е 8. Ще вдигнемъ заседанието за понедѣлникъ.

Предлагамъ следния дневенъ редъ:

Трето четене законопроектитѣ:

- 1) За разрешаване на Ямболската община да сключи заемъ.
- 2) За институтъ за научни изследвания „Царъ Борисъ III“.
- 3) Одобряване предложението за одобрение подписания въ Ангора договоръ за неутралитетъ и пр. между България и Турция (Продължение разискванията).
- 4) Първо четене законопроекта за измѣнение и допълнение закона за търговия съ външни платежни срѣдства (левизи и банкноти).
- 5) Второ четене законопроекта за облагане съ данѣкъ моторнитѣ коли

Първо четене законопроектитѣ:

- 6) За измѣнение и допълнение на закона за гербовия налогъ.
 - 7) За търговското корабоплаване.
 - 8) За благоустройството и отчуждаване на мѣстата въ района на Варненското индустриално пристанище.
- Второ четене законопроектитѣ:
- 9) За морското училище.
 - 10) За одобрение изплащането на фирмитѣ Гебрюдеръ Беселъ и пр. доставнитѣ отъ тѣхъ материали за нуждитѣ на Б. Д. Ж. и пр.
 - 11) За откупуване землед. стопанство на Милю Балтовъ и синове и пр.
 - 12) За одобрение договора за правоотношения между държавата и българското параходно дружество — Варна. Одобряване предложението:
 - 13) За приемане на служба по Главната дирекция на т. з. стопанства руски подданици специалисти землемѣри и пр.
 - 14) За разрешаване на Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти да задържи и приеме на служба чужди подданици лесовѣди и пр.
 - 15) За приемане на държавна служба чужди подданици по Министерството на търговията, промишлеността и труда.
- Първо четене законопроектитѣ:
- 16) За признаване права на индустриална концесия за производство на памучни прежди на акционерното дружество „Текстиль“ въ Варна.
 - 17) За допълнение чл. 1 ал. 1 отъ закона за адвокатитѣ.
 - 18) За освобождаване отъ мито и пр. вносимитѣ отъ фирмитѣ Кремаковъ и Матеевъ 20.000 присадени маслинови дръвчета.
 - 19) докладъ на прошетарната комисия.
- Който приематъ този дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ ржка. Болшинство, Събранието приема.
- Заседанието се вдига за понедѣлникъ.

(Вдигнато въ 20 ч. и 5 м.)

Председателъ: АЛ. Ц. ЦАНКОВЪ.

Подпредседатели:

А. ХРИСТОВЪ,
В. ДИМЧЕВЪ.

Секретаръ: Г. ПАВЛОВЪ.

Замѣстникъ-секретаръ: ХР. СИЛЯНОВЪ

Началникъ на Стенографското отдѣление: Д. АНТОНОВЪ.

СЪДЪРЖАНИЕ:

Стр.	Стр.
Отпуски, разрешени на народните представители: Стойне Чакъркчийски, Величко Кознички, Ва- силъ Драгановъ, Георги Чернооковъ, Гето Кръ- стевъ, Кръстанъ Поповъ, Методи Храновъ, Хри- сто Горневъ, х. Георги х. Петковъ, Димитъръ Бъровъ, Йосифъ Марулевъ и Ангелъ Узуновъ 2297	сесии на общата ѝ конференция въ Женева презъ 1926 и 1927 г. (Приемане) 2300
Питане отъ народния представител В. Кознички къмъ министъръ-председателя относително во- енното положение въ Кюстендилския и Петрич- кия окръзи (Съобщение) 2297	2) за ратификация на международната конвен- ция на Съюза за защита на авторското право върху литературни и художествени произведе- ния, възприета въ Римъ т. г. отъ всички дър- жави — членове на Съюза (Приемане) 2300
Сесия — продължение. Предложение отъ м-ръ-пред- седателя А. Ляпчевъ за продължение сесията до 15 юний н. г. включително (Приемане) 2297	3) за одобрение на конвенцията между Бълга- рия и Унгария, относно взаимното подпомагане на болнитъ, подписана въ София на 5 февру- арий 1929 г. (Приемане) 2300
Законопроекти: 1) за разрешаване на Ямболската градска община да сключи заемъ (Първо и второ четене) 2297	4) за одобрение на подписанитъ въ Вашингтонъ на 21 януарий 1929 г. договоръ за помирение и договоръ за арбитражъ между България и Съединенитъ американски щати (Приемане) . . . 2300
2) за института за научни изследвания „Царъ Борисъ III“ (Второ четене) 2298	5) за одобрение присъединяването на България къмъ многостранния договоръ за отказване отъ война, подписанъ въ Парижъ на 27 августъ 1928 г. (Приемане) 2300
3) за отстъпване отъ държавата на нѣкои об- щини находящитъ се въ землищата имъ миче- рални извори (Първо четене) 2301	6) за одобрение на подписания въ Ангора на 6 мартъ 1929 г. договоръ за неутралитетъ, по- мирение, сѣдебно уреждане и арбитражъ между България и Турция (Прочитане и разискване) 2303
Предложения: 1) за одобрение решенията на Между- народната организация на труда, взети въ 8 и 9	Дневенъ редъ за следващото заседание 2316